

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

**DE DRIJFVEREN ACHTER HET TURKS BUITENLANDS BELEID TEN AANZIEN VAN
DE ARABISCHE WERELD**

DE AKP-PERIODE (2002 – HEDEN)

Wetenschappelijke verhandeling

Aantal woorden: 26 661

FAYE DE COEN

MASTERPROEF POLITIEKE WETENSCHAPPEN
Afstudeerrichting INTERNATIONALE POLITIEK

PROMOTOR: PROF. DR. DRIES LESAGE

COMMISSARIS: DR. PETER DEBAERE

ACADEMIEJAAR 2015 – 2016

INZAGERECHT IN DE MASTERPROEF

Ondergetekende, FAYE DE COEN geeft hierbij toelating aan derden, nietbehorend tot de examencommissie, om haar proefschrift in te zien.

Datum en handtekening

19 MEI 2016

FAYE DE COEN (Telt als handtekening)

Deze toelating geeft aan derden tevens het recht om delen uit de scriptie/ masterproef te reproduceren of te citeren, uiteraard mits correcte bronvermelding.

DANKWOORD

In de eerste plaats wil ik mijn promotor prof. dr. Dries Lesage bedanken. Zonder zijn hulp zou ik niet tot dit eindresultaat gekomen zijn. Hij heeft mij de voorbije twee jaar enorm veel bijgeleerd, niet alleen over de Turkse politiek maar ook over de manier om naar internationale politiek te kijken. Aan een verhaal zijn er altijd verschillende kanten en hij heeft mij geleerd om deze niet te negeren.

Daarnaast wil ik ook prof. dr. Piet Van Avermaet bedanken voor de feedback die hij mij heeft gegeven over het taalkundig aspect van mijn thesis. Net als mijn medestudent Mercedes die zich door meer dan 50 pagina's heeft geworsteld.

Ook wil ik mijn mama, mijn vriend Andreas en mijn beste vriendin Renee bedanken voor hun steun. Zij hebben de namen Davutoğlu en Erdoğan deze voorbije maanden meer gehoord dan hen waarschijnlijk lief is.

ABSTRACT

Sinds de huidige Turkse regeerpartij, AKP, aan de macht kwam in 2002 is haar buitenlands beleid voorwerp geweest van discussie. De vraag wordt gesteld wat het buitenlands beleid drijft. Om dat te onderzoeken gaan wetenschappers vaak uit van een van de drijfveren om die dan verder te bewijzen. In deze masterproef worden drie mogelijke drijfveren naar voren geschoven: panislamisme, rationeel eigenbelang en het streven naar democratie en beschermen van de mensenrechten. Specifiek gaat het over het buitenlands beleid ten aanzien van de Arabische wereld.

Eerst wordt het theoretisch kader uitgewerkt voor elk van de drie drijfveren. Telkens hangt dit nauw samen met wat dit voor Turkije in de praktijk betekent. Het onderzoek doet een beroep op casestudies van vijf verschillende landen in relatie tot Turkije: Egypte, Libië, Syrië, Irak en Israël/Palestina. Deze vijf cases houden elk belangrijke kantelmomenten in op basis waarvan het Turks buitenlands beleid bestudeerd wordt. Het onderzoek wordt gedaan op basis van een uitgebreide literatuurstudie.

Het buitenlands beleid van Turkije is geen constante maar evolueert duidelijk mee met de gebeurtenissen die zich voordoen. Het begin van de AKP-regeerperiode wordt gekenmerkt door een beleid gedreven door het rationeel eigenbelang, met name het economisch belang. Hoewel de eerste tekenen van een panislamistisch beleid zich eerder voordeden, kent dit beleid zijn hoogtepunt tijdens de Arabische opstanden in 2011. De drijfveer om democratie te installeren in de Arabische regio piekt ook op het moment van de opstanden, hoewel deze drijfveer eerder instrumenteel dan ideologisch bepaald wordt. De gevaarlijke veiligheidssituatie waarin Turkije zich bevindt, door het oploeiend Koerdisch conflict in eigen land en de onstabiele situatie in Irak en Syrië met de opmars van Islamitische Staat, zorgt ervoor dat het buitenlands beleid opnieuw gedreven wordt door het rationeel eigenbelang, ditmaal het veiligheidsbelang.

INHOUDSTAFEL

Inzagerecht in de masterproef	2
Dankwoord	3
Abstract	4
Inhoudstafel.....	5
1. Inleiding	7
1.1 Literatuuroverzicht	7
1.2 Methodologie	8
2. Theoretisch kader	11
2.1 Panislamisme.....	11
2.2 Rationeel eigenbelang.....	14
Veiligheidsbelangen	14
Economische belangen.....	16
2.3 Democratie en mensenrechten.....	18
3. Casestudie	21
3.1 Egypte	21
Panislamisme.....	21
Rationeel eigenbelang.....	24
Democratie en mensenrechten.....	25
Besluit.....	26
3.2 Libië	27
Panislamisme.....	27
Rationeel eigenbelang.....	28
Democratie en mensenrechten.....	29
Besluit.....	30
3.3 Syrië	30
Panislamisme.....	30
Rationeel eigenbelang.....	31
Democratie en mensenrechten.....	34
Besluit.....	35
3.4 Irak.....	36
Panislamisme.....	36
Rationeel eigenbelang.....	37
Democratie en mensenrechten.....	39
Besluit.....	40

3.5 Israël – Palestina.....	41
Panislamisme.....	41
Rationeel eigenbelang.....	42
Democratie en mensenrechten.....	44
Besluit.....	45
4. Algemeen besluit.....	47
Bibliografie.....	51
Bijlagen	57
Bijlage 1	57
Bijlage 2	58
Bijlage 3	59

1. INLEIDING

Sinds de AKP, Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling (in het Turks: Adalet ve Kalkınma Partisi), in 2002 aan de macht kwam, is er veel over de partij en haar beleid geschreven. Dat geldt ook voor het buitenlands beleid dat wordt gevoerd. Vanuit het Westen wordt de vraag voornamelijk gesteld waarom Turkije zich van hen wegdraait en zich meer gaat richten tot de Arabische wereld. De vraag is ten eerste of dit effectief het geval is en ten tweede welke gevolgen dit dan zou hebben. In de beginperiode van de AKP was er een sterke toenadering tot de Europese Unie om het toetredingsproces voort te zetten. Op dat moment was er weinig sprake dat Turkije zijn blik afkeert van het Westen. De moeilijke onderhandelingen met de Europese Unie hebben bijgedragen tot een negatief beeld van de Unie en de vraag is of Turkije en zijn bevolking nog willen toetreden. Deze masterproef focust evenwel niet op het beleid ten aanzien van het Westen maar wel ten aanzien van de Arabische wereld.

Een vaak aangehaald concept met betrekking tot het buitenlandbeleid van de AKP is het *zero problems* beleid. Dit gaat ervan uit dat Turkije goede relaties moet aangaan met de buurlanden, zowel op economisch als op diplomatiek vlak. Door dergelijk beleid te voeren wil Turkije zijn imago in de eigen regio verbeteren en zo *soft power* uitoefenen. Dit beleid maakte geen onderscheid tussen democratische en niet-democratische regimes. Tijdens de Arabische opstanden is het *zero problems* beleid onder druk komen te staan. In 2011, op het moment dat de opstanden in verschillende landen uitbraken, leek er een verschuiving te zijn in het Turks buitenlands beleid waarbij het de uitdrager wou zijn van democratie. Het Turks model werd voorgesteld als hét model voor andere landen in de Arabische regio. Toch blijkt dit beleid weinig succes te hebben, veel landen waar de opstanden plaatsvonden zijn namelijk niet getransformeerd tot een democratisch systeem. Daarnaast probeert de AKP vooral de Moslimbroeders te steunen in de verschillende landen waar er veranderingen op til waren. Een andere vraag is of de Syrische burgeroorlog en de opmars van Islamitische Staat in Syrië en Irak opnieuw een verschuiving heeft teweeggebracht in het buitenlands beleid van Turkije. In deze masterthesis wil ik onder andere onderzoeken of er daadwerkelijk een verschuiving heeft plaatsgevonden, en zo ja, door wat die verschuiving gedreven wordt.

De centrale vraag van deze masterproef is:

Wat zijn de drijfveren van de huidige Turkse regeerpartij AKP in haar buitenlands beleid ten aanzien van de Arabische wereld?

1.1 LITERATUUROVERZICHT

In de literatuur wordt vaak een aspect van het buitenlands beleid geïsoleerd dat daarna verder besproken wordt. Door net dat ene aspect te belichten, kan er sprake zijn van een zekere vooringenomenheid. Wie bijvoorbeeld de economische relaties bespreekt, probeert zo veel mogelijk vanuit die hoek alles te verklaren. Vandaar dat het net interessant is om de verschillende drijfveren van het buitenlands beleid van Turkije samen te onderzoeken.

Het onderzoek van zowel Stein (2014), als Ozkan (2014) focust grotendeels op de islamitische component in het Turks buitenlands beleid. Desalniettemin hebben beide auteurs een andere visie. Ozkan is radicaler en beoordeelt het panislamistisch beleid negatief, terwijl Stein het woord panislamisme nauwelijks gebruikt en een genuanceerder beeld wil brengen. Stein's boek 'Turkey's

New Foreign Policy: Davutoğlu, the AKP and the Pursuit of Regional Order' is een belangrijke bron van informatie geweest voor het schrijven van deze masterproef. Toch worden ook hier de economische en veiligheidsaspecten onderbelicht. Ook Fuller (2014) legt in zijn boek 'Turkey and the Arab Spring: Leadership in the Middle East' veel meer de focus op de islamitische ideologie van de AKP. Een groot verschil met eerdere werken die hij schreef zoals 'The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World' uit 2008. Beide boeken gaan in principe over hetzelfde onderwerp maar inhoudelijk verschillen ze veel van elkaar. Dat verschil kan verklaard worden door de Arabische opstanden die in 2011 hebben plaatsgevonden. De invalshoek van Fuller is duidelijk veranderd, maar dit wil uiteraard niet zeggen dat het Turks buitenlandbeleid ook is veranderd.

Er zijn verschillende auteurs die het economisch aspect naar voren schuiven. Het eerdergenoemde *zero problems with neighbours* beleid neemt in dergelijk onderzoek een prominente plaats in. Turkije gaat zich in de eerste plaats focussen op het aangaan van betere relaties met zijn buurlanden. Betere samenwerking op diplomatiek vlak is daarbij van belang maar minstens even belangrijk is de economische integratie van Turkije in de eigen regio. Turkije ziet dit onder andere als een middel om een regionale grootmacht te worden (Tür, 2011). Het uitdragen van democratische waarden neemt in de beginperiode van de AKP nog geen prominente plaats in. Het dilemma tussen aan de ene kant rationeel eigenbelang en de andere kant de uitdrager van democratie zijn, komt pas aan de oppervlakte bij het uitbreken van de Arabische opstanden in 2011 (Öniş, 2012).

Deze verschillende auteurs hebben een belangrijk deel van het debat rond het buitenlands beleid van Turkije onder de AKP uitgeschreven maar er is een duidelijke lacune merkbaar. Deze werken plaatsen de verschillende drijfveren niet tegenover elkaar. Öniş (2012) doet dit in beperkte mate wel door het rationeel eigenbelang tegenover de democratische waarden te plaatsen maar focust voornamelijk op de Arabische opstanden en integreert te weinig het aspect van islam. Vandaar dat het interessant is om de verschillende aspecten van het buitenlands beleid van Turkije samen te nemen en te onderzoeken welke drijfveer het sterkst naar voren komt.

1.2 METHODOLOGIE

Op basis van de literatuur kunnen drie drijfveren onderscheiden worden: panislamisme, rationeel eigenbelang en het uitdragen van democratie en beschermen van de mensenrechten. In het theoretisch kader worden deze drie uitvoerig uitgewerkt en afgebakend. Elk aspect wordt telkens gelinkt aan wat specifiek is voor Turkije in relatie tot de Arabische wereld. Dit theoretisch kader vormt de basis waarop het onderzoek wordt geënt.

Om deze drijfveren te onderzoeken, werd gekozen om te werken met casestudies. Er werden vijf landen geselecteerd om de relatie met Turkije te onderzoeken: Egypte, Libië, Syrië, Irak en Israël/Palestina. Deze landen werden gekozen op basis van belangrijke scharniermomenten die ze inhouden. Voor de relatie tussen Turkije en Egypte zijn de Arabische opstanden van 2011 zo'n scharniermoment geweest. Hoewel de opstanden begonnen in Tunesië, werd in Egypte duidelijk welke impact ze zouden hebben. Egypte werd door de internationale gemeenschap met meer interesse gevolgd vanwege de geopolitieke positie van het land. Voor de relatie met Turkije zouden de opstanden en de val van het regime van Hosni Moebarak een zeer belangrijk moment worden. Na democratische verkiezingen in 2012 kwamen de Moslimbroeders aan de macht en werd Mohamed Morsi president. Turkije en Egypte haalden meteen de banden aan. Toch was dit van korte duur want Morsi werd op 3 juli 2013 afgezet door een militaire coup onder leiding van generaal al-Sisi.

Ook voor de relatie met Libië, hebben de opstanden een zeer belangrijke impact gehad maar met een andere uitkomst. In Libië kwam er namelijk een humanitaire interventie onder leiding van het Westen, met een chaotische situatie tot gevolg. In Syrië braken er in 2011 ook opstanden uit tegen het regime van Bashar al-Assad. Ook hierbij is er een andere uitkomst: het conflict is ontaard in een burgeroorlog waar extremistische groeperingen een voedingsbodemp hebben gevonden. Deze verschillende uitkomsten hebben hun impact gehad op de relatie die deze landen aangaan met Turkije. Vandaar net dat ze interessant zijn om te onderzoeken.

In Irak heeft de invasie van Amerika in 2003 meteen haar stempel gedrukt op de relatie Turkije-Irak. Turkije heeft geprobeerd invloed te verwerven tijdens de heropbouw van het land. De AKP slaagde niet in haar opzet om de banden aan te gaan met de centrale regering in Bagdad, vandaar dat de keuze werd gemaakt om de Koerdische Regionale Overheid te steunen. De opmars van Islamitische Staat in zowel Irak als Syrië is een nieuw belangrijk keerpunt voor beide landen, dat zijn effect heeft op de relatie met Turkije.

Als laatste wordt Israël/Palestina besproken. Er wordt gebruik gemaakt van 'Israël/Palestina' omdat dit onderzoek gericht is op de Arabische wereld. Israël is geen Arabisch land maar er woont wel een belangrijke Arabische bevolkingsgroep, de Palestijnen. Het is daarnaast een bewuste keuze om Palestina en Israël beide te vernoemen. De Gaza-oorlogen zijn in deze casestudie de scharniermomenten.

De drie verschillende drijfveren, panislamisme, rationeel eigenbelang en uitdragen van de democratie en beschermen van de mensenrechten, worden telkens toegepast op deze vijf landen. De drijfveren worden afzonderlijk besproken maar vanzelfsprekend moeten ze aan elkaar gelinkt worden en kunnen ze tegelijkertijd meespelen in hoofde van de regering. Deze afscheiding wordt uit praktische overweging gemaakt maar het is van belang om de connectie tussen de drie drijfveren genoeg aan te halen. Er is een doelstelling die niet bij een van de drie theoretische kaders kan worden ingedeeld, dat is de electorale doelstelling. Een partij die aan de macht is, wil aan de macht blijven, dat geldt ook voor de AKP. Dit is het uiteindelijke doel van het beleid. Wanneer Erdoğan de Israëlische oorlog in Palestina zwaar veroordeeld, is dit niet alleen vanuit echte verontwaardiging en afschuw maar ook omdat hij zo de steun van de eigen bevolking krijgt. Hetzelfde geldt voor de goede relaties die Turkije aangaat met de Koerdische Regionale Overheid in Irak. Economisch is het voordelig, maar daarnaast wint de AKP zo de Koerden voor zich in eigen land. Binnen- en buitenlandse politiek kunnen nooit los van elkaar worden gezien. De focus in deze masterproef ligt niet op het binnenlands beleid en er wordt enkel naar verwezen wanneer het noodzakelijk is maar toch mag dit niet uit het oog worden verloren.

Het besluit dat na het onderzoek gemaakt wordt, heeft betrekking tot de Arabische wereld. Methodologisch gezien is er de beperking dat er geen onderzoek is gedaan in deze masterproef naar de relatie tussen Turkije en andere regio's. Zo is het niet mogelijk om te besluiten dat Turkije zijn blik effectief wegdraait van het Westen omdat die relatie niet besproken wordt. Wel zou een conclusie kunnen zijn dat er meer betrekkingen worden aangegaan met Arabische landen. Wanneer het relevant is, zal de positie van de grootmachten worden onderzocht. Dat kan een indicatie zijn van het algemeen buitenlands beleid van Turkije. Het is de bedoeling om zo veel mogelijk de geopolitieke verhoudingen mee in kaart te brengen. Hierbij wordt gedacht aan de grootmachten zoals de Verenigde Staten maar ook belangrijke regionale spelers zoals Iran en Saoedi-Arabië. In acht genomen de methodologische beperkingen, is het doel van deze masterproef is om zo volledig

mogelijk de drijfveren van het Turks buitenlands beleid te schetsen ten aanzien van de Arabische wereld.

Het onderzoek stoelt op een uitgebreide literatuurstudie. Er wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke literatuur, aangevuld met nieuwsberichten en opiniestukken. Daarbij wordt een beroep gedaan op voornamelijk Turkse auteurs uit zeer diverse strekkingen binnen het Turks politiek landschap. De verschillende Turkse mediakanalen die onder andere gebruikt worden zijn Today's Zaman, Hürriyet Daily News en Daily Sabah. Op politiek vlak vertegenwoordigen die drie nieuwsbladen elk een andere ideologie. Hürriyet Daily News is seculier en centrum-links, Daily Sabah is gelieerd aan de AKP en Today's Zaman wordt gemaakt door volgers van de Gülenbeweging. Het narratief van een bepaald nieuwsbericht kan verschillen in deze drie verschillende kanalen en dat verschil kan op zich al informatie bevatten over de situatie. Deze nieuwsbladen zijn Engelstalig en omzeilen ze mijn gebrek aan kennis van de Turkse taal. Daarnaast worden andere nieuwskanalen gevolgd die aan goede verslaggeving doen uit de regio zoals Al Jazeera en Al-Monitor, aangevuld met internationale kanalen zoals BBC en CNN.

Een laatste belangrijke opmerking is dat veel literatuur vanuit een bepaalde positie wordt geschreven. Zowel wetenschappers als journalisten schrijven over een samenleving waar ze zelf deel van uit maken. Een wetenschappelijk onderzoek en een journalistiek artikel moeten zo objectief mogelijk zijn maar kunnen dat nooit volledig zijn. Het is voor mij als onderzoeker van belang om te weten dat andere onderzoekers een bepaalde vooringenomenheid kunnen hebben maar ook dat ikzelf over mijn bevindingen moet reflecteren en de vooringenomenheid bij mijzelf moet kunnen detecteren. Het is als onderzoeker steeds belangrijk om zich te kunnen verplaatsen in de situatie die wordt onderzocht om zo niet te veel vanuit het eigen perspectief te denken.

Hieronder wordt eerst het theoretisch kader uitgewerkt waarbij de drie drijfveren duidelijk worden omschreven en afgebakend. Telkens wordt hieraan gelinkt wat dit in de praktijk betekent voor Turkije in relatie tot de Arabische wereld. Dit kader vormt de basis voor de casestudie van Egypte, Libië, Syrië, Irak en Israël/Palestina die daarop volgt en het effectieve onderzoek inhoudt.

2. THEORETISCH KADER

2.1 PANISLAMISME

In de literatuur worden twee begrippen naar voren geschoven om het buitenlands beleid van de AKP op ideologisch vlak te duiden: Neo-Ottomanisme en panislamisme. Beiden worden in de wetenschappelijke literatuur gebruikt maar zijn niet identiek aan elkaar. Hoewel beide definities de nadruk leggen op het gevoel van grandeur en zelfvertrouwen van Turkije in zijn buitenlands beleid, onderstreept het panislamisme de religieuze component.

Eén van de belangrijkste auteurs die Neo-Ottomanisme omschreven heeft in functie van het Turks buitenlands beleid is professor Ömer Taspınar. In zijn paper 'Turkey's Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism' (2008) definieert hij het begrip als de geostrategische visie om van Turkije een actieve speler te maken in het voormalig Ottomaanse rijk. Hierbij zijn drie aspecten van belang volgens Taspınar. Eerst en vooral omarmt Turkije zijn islamitische en Ottomaanse erfenis. Taspınar maakt meteen een belangrijke kanttekening: het Neo-Ottomanisme van de AKP heeft geen imperialistische ambities en wil het voormalige Ottomaanse Rijk niet herstellen. Dat heeft zowel voor het binnen- als buitenland gevolgen. Op vlak van het binnenlands beleid streeft de AKP naar een samenleving waarbij religie niet meer strikt tot de privésfeer behoort. Hierbij wil de partij de islam meer in het openbare leven brengen. Op buitenlands vlak neemt Turkije een proactieve houding aan in de Arabische wereld, waarbij het Ottomaanse verleden gebruikt wordt om *soft power* uit te oefenen. Een tweede aspect is de grandeur en zelfvertrouwen dat Turkije in zijn buitenlands beleid wil herstellen, waarbij Turkije zich wil positioneren als een regionale grootmacht. Het derde, maar ook zeer belangrijke aspect is dat Turkije goede relaties wil onderhouden met zowel het Westen als de islamitische wereld. Turkije als een brug tussen Oost en West, als een moslimnatie doch seculiere staat met een democratisch politiek systeem en kapitalistische economische kracht.

Als architect van het huidig buitenlands beleid sluit premier Ahmet Davutoğlu¹ zich nauw aan bij het Neo-Ottomanisme. In een vroegere periode, toen hij nog beleidsadviseur was, schuift Davutoğlu (2008, pp. 79-83) vijf principes naar voren. Ten eerste moet er een evenwicht zijn tussen veiligheid en democratie. Wanneer dat niet aanwezig is, is het onmogelijk om invloed uit te oefenen in de regio. Ten tweede moet er een *zero problems* beleid gehanteerd worden in de eerste plaats ten opzichte van de Turkse buurlanden. Het derde principe houdt in dat er moet geïnvesteerd worden in relaties met andere regio's zoals de Balkan, het Midden-Oosten, de Kaukasus en Centraal-Azië. Een multidimensionaal buitenlands beleid, waarbij de VS en EU een prominente plaats innemen, vormt de vierde pijler in zijn beleidsadvies. Als laatste principe moet dit alles gebeuren op basis van goede diplomatieke relaties.

Wanneer deze principes vergeleken worden met de definitie van Taspınar, komt de Neo-Ottomaanse visie duidelijk naar voren. Opmerkelijk is dat Davutoğlu zelf geen Neo-Ottomanist wil genoemd worden. De term heeft namelijk een negatieve connotatie en geeft een imperialistische toets aan het buitenlands beleid. Tegelijkertijd verwerpt hij het idee dat Turkije een brug moet vormen tussen het Oosten en het Westen, volgens hem is er een belangrijkere positie weggelegd voor Turkije in de regio, namelijk die als regionale grootmacht (Fuller, 2014).

¹ Ahmet Davutoğlu kondigde op 5 mei 2016 aan dat hij ontslag neemt als voorzitter van de AKP en daarbij ook als premier van Turkije. Hij blijft tot 22 mei 2016 in positie, op die dag vindt een speciaal partijcongres plaats waar een nieuwe partijvoorzitter en eerste minister wordt gekozen. Davutoğlu was van 2009 tot 2014 minister van Buitenlandse Zaken en in 2014 werd hij premier van Turkije en voorzitter van de AKP.

Volgens de Turks-Amerikaans politicoloog Soner Cagaptay (2009, 24 april) is Neo-Ottomanisme daarentegen niet het juiste begrip om het Turks buitenlands beleid onder de AKP te omschrijven. De nadruk ligt daarbij te weinig op de positie van de islam in het beleid en het focust te veel op de Euro-Atlantische relaties. Volgens Cagaptay zijn de vijf principes die Davutoğlu aanhaalt eerder discours dan beleidsdaden. Turkije gaat zich volgens hem exclusief richten tot het islamitische Midden-Oosten, zonder daarbij rekening te houden met andere gebieden van het voormalig Ottomaanse Rijk. Het zijn vooral Arabische landen en de problematiek van de regio waar Turkije zich naar richt. Turkije voert dus geen multidimensionaal beleid. Cagaptay sluit veel nauwer aan bij een visie die de nadruk legt op de rol van islam in het buitenlands beleid van Turkije, gedefinieerd als panislamisme. Het verschillend gebruik en definiëren van panislamisme en Neo-Ottomanisme in de literatuur schetst meteen de problematiek rond beide begrippen.

De term panislamisme wordt ontleend uit verschillende werken van Behlül Ozkan, assistent professor politieke wetenschappen aan de Marmara Universiteit. Ozkan (2014) definieert het begrip panislamisme aan de hand van twee principes. Ten eerste voert Turkije een buitenlands beleid op basis van de islamitische ideologie, specifiek het soennisme. Ten tweede doet het land dat door een expansionistisch koers te varen. Ozkan stelt dat in hoefde van Davutoğlu het hierdoor mogelijk zou zijn voor Turkije om een grootmacht te worden. Turkije zou de controle moeten hebben over het hinterland, namelijk het Midden-Oosten, de Balkan en de Kaukasus. Om tot deze principes te komen heeft Ozkan verschillende werken bestudeerd van Davutoğlu voor hij beleidsadviseur werd. Ook hij maakt de bevinding dat Davutoğlu geen Neo-Ottomanist is en zichzelf ook niet zo wil definiëren. Niet omdat het begrip een negatieve connotatie heeft maar omdat het een te sterke focus legt op de relatie met het Westen. Daarentegen wordt Davutoğlu volgens Ozkan beïnvloed door de islam en gebruikt hij het als een instrument om zijn buitenlands beleid vorm te geven ("Early writings reveal the real Davutoğlu", 2014, 13 augustus; Ozkan, 2014, 23 juni).

Ozkan categoriseert het beleid van Davutoğlu als panislamistisch en is er tegelijkertijd een felle tegenstander van. Hij bekritiseert Davutoğlu in zijn academische werken omdat hij Westerse theorieën over het imperialisme gebruikt om zijn ideeën kracht bij te zetten. Nochtans is Davutoğlu zelf kritisch ten opzichte van dat imperialisme wat volgens Ozkan hypocriet is. Ozkan (2014) verwijst hierbij naar de theorie van Karl Haushofer over Lebensraum en Halford Mackinder met zijn Heartland-theorie. Hieruit concludeert hij dat Davutoğlu voor Turkije een expansionistisch beleid voor ogen heeft om zo tot een nieuw Ottomaans Rijk te komen.

Deze assumpties zijn volgens Aaron Stein (2014, p. 6) niet correct. Bovengenoemde theorieën hebben hun negatieve connotatie gekregen door hun gebruik in het verleden. Haushofer's theorie draait volgens Stein vooral om het feit dat grenzen niet statisch zijn maar dynamisch. De val van de Sovjet-Unie is van groot belang geweest voor de visie van Davutoğlu. Hij ziet de val van de Sovjet-Unie als een opportuniteit voor Turkije, niet zozeer om een expansionistisch beleid te voeren maar wel om de invloedssfeer te verruimen door het instrumentaliseren van de islam. Volgens Davutoğlu is een van de sterktes van de islam dat het mensen verbindt en politieke legitimiteit kan bieden aan het beleid. Daarnaast heeft Turkije een historische plaats in de regio door zijn Ottomaanse erfenis. Hierdoor is het voor Davutoğlu een natuurlijk gegeven dat Turkije een regionale grootmacht moet worden.

De analyse van Ozkan en Stein beschrijft de visie van Davutoğlu in zijn academische werken. Het is belangrijk om deze te kennen om zijn beleid als minister van Buitenlandse Zaken en premier te kaderen. De vijf principes die Davutoğlu naar voren schuift als beleidsadviseur (zie supra), zijn een pragmatische vertaling van zijn academische visie. Hoewel deze visie neigt naar het panislamisme, krijgen de Atlantische en Europese relaties nog steeds een prominente plaats in dat pragmatisme. In reactie op de Arabische revolutie, schreef Davutoğlu (2012, p. 2) een artikel over de sterktes en de principes van het Turks buitenlands beleid. Opnieuw komt duidelijk naar voren dat de banden met de verschillende landen in de regio moeten onderhouden en verder uitgebouwd worden. Hij schrijft niet alleen over een gemeenschappelijk verleden maar ook over een gemeenschappelijke toekomst voor Turkije en zijn buurlanden. Davutoğlu's ambitie om invloedssferen te creëren en bondgenootschappen aan te gaan, komt hier opnieuw naar voren.

Teruggrijpend naar de definitie van Taspınar komen de eerste twee aspecten van het Neo-Ottomanisme duidelijk terug: Turkije moet zijn islamitische en Ottomaanse erfenis omarmen en de grandeur en zelfvertrouwen van Turkije herstellen via zijn buitenlands beleid. Het cruciale verschil is het derde aspect van de definitie: zowel relaties aangaan met de islamitische als de Westerse wereld. Davutoğlu wordt door de soenni-islam gedreven waardoor hij zijn blik afkeert van het Westen.

Na deze analyse van beide begrippen wordt er voor gekozen om in deze masterproef het begrip panislamisme te hanteren in plaats van Neo-Ottomanisme omwille van de nadruk die het legt op de rol van de islam in het beleid. Toch wordt de definitie van Ozkan niet volledig overgenomen omdat die meteen een waardeoordeel velt over het panislamistische beleid en tegelijkertijd de expansionistische component te veel benadrukt. Daarom wordt er in deze masterproef gebruik gemaakt van een eigen werkdefinitie die tot stand is gekomen op basis van bovenstaande literatuurstudie.

Panislamisme is de strategische visie van Turkije om een belangrijke rol te spelen in de wereld waarbij het zijn Ottomaanse en islamitische erfenis omarmt. De Ottomaanse component wijst op de gebieden waarop Turkije zijn focus legt: het Midden-Oosten, de Balkan en de Kaukasus. De islamitische component staat in dit geval voor het soennisme, waar de meerderheid van de Turkse bevolking aanhangers van zijn. Deze component weegt zwaarder door dan de Ottomaanse, niettemin biedt dat gemeenschappelijk verleden en de daarmee gepaard gaande cultuur Turkije de mogelijkheid om zijn invloedssfeer uit te bouwen in de regio. Zo wil Turkije zichzelf positioneren als leider van de regio om zijn grandeur en zelfvertrouwen terug te winnen.

Er is geen sprake van multidimensionaliteit in het beleid en de blik wordt weggedraaid van het Westen. In deze masterproef wordt op basis van vijf cases onderzocht of die panislamistische visie wordt omgezet in beleidsdaden. De reikwijdte van de masterproef is de Arabische wereld waardoor de relatie met de Balkan en de Kaukasus niet wordt onderzocht. Daarnaast wordt er ingegaan op de geopolitieke relaties met de grootmachten en andere regionale spelers in de verschillende gevalstudies om zo een volledig mogelijk beeld te schetsen.

2.2 RATIONEEL EIGENBELANG

Het rationeel eigenbelang is een tweede mogelijke drijfveer die de AKP hanteert in haar buitenlands beleid ten aanzien van de Arabische wereld. Hierbij wordt verder gegaan dan het puur realistisch perspectief. Vanuit het realisme zouden enkel de veiligheidsbelangen in acht moeten genomen worden. Door zowel veiligheid als economische belangen samen te nemen kunnen ook samenwerkingsverbanden optreden. Eerst en vooral wordt hieronder ingegaan op een aantal cruciale veiligheidsaspecten binnen het Turks buitenlands beleid. Nadien volgen de economische belangen.

Op de website van het Turks ministerie van Buitenlandse Zaken wordt een opsomming gemaakt van de belangrijkste dossiers voor het buitenlands beleid. Deze lijst met dossiers wordt gebruikt als basis om de verschillende veiligheids- en economische belangen aan te duiden. Toch is deze dossierlijst niet volledig en heb ik deze uitgebreid met dossiers die ook van belang zijn met betrekking tot de Arabische wereld. Zo wordt onder het dossier 'Terrorisme' enkel gesproken over de PKK en PKK-gelieerde bewegingen, maar wordt er niet gesproken over Islamitische Staat. De Koerdische kwestie is daarnaast veel breder dan enkele de PKK. Hieronder worden de onderwerpen toegelicht die belangrijk zijn in relatie tot de Arabische landen.

VEILIGHEIDSBELANGEN

De veiligheidsbelangen van een land bestaan uit drie aspecten: het voortbestaan van de populatie, de bescherming van de territoriale integriteit en het bewaren van de identiteit van een natie, gevormd door de politieke, sociale, economische en culturele kenmerken. Er moet zowel sprake zijn van nationale als collectieve veiligheid (Ministry of Foreign Affairs, 2015, 16 december).

Om de veiligheid van een land te verzekeren is het militair aspect belangrijk. Turkije is een NAVO-lidstaat en werd in 2015 door Global Firepower in de top 10 geplaatst van landen met de grootste militaire capaciteit ("Turkey has world's 10th most powerful army", 2015, 19 mei). Uiteraard heeft dat een invloed op het buitenlands beleid dat Turkije voert.

Een van de grootste bedreigingen die Turkije ziet voor zijn territoriale integriteit is de Koerdische kwestie. Dit gegeven heeft zowel gevolgen voor het binnen- als buitenlands beleid en zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Bij de stichting van de Turkse republiek in 1923 onder Atatürk werd iedereen beschouwd als Turk, ook de Koerden. De Turkse Koerden werden gedwongen tot assimilatie (Edel, 2012, p. 126). Het Koerdische vraagstuk bestond in principe onder het bewind van Atatürk niet omdat er in de ogen van de regering geen Koerden bestonden. Een van de belangrijkste actoren in het Koerdische vraagstuk is ongetwijfeld de Koerdische Arbeidspartij (PKK). Na de arrestatie van hun leider Abdullah Öcalan in 1999 verandert de strijd van de PKK enigszins, mede gestuurd door een mogelijk toetreden van Turkije tot de Europese Unie. De PKK gebruikte de Kopenhagen-criteria om te pleiten voor het beschermen van minderheden in Turkije en streefde niet meer naar een onafhankelijke Koerdische staat. Yavuz & Özcan (2006, p. 103) zien hierin een van de oorzaken dat het conflict de maatschappij verder heeft gepolariseerd. Het is niet meer de Turkse staat versus de Koerden maar wel Turken versus Koerden geworden volgens hen.

Bij het aantreden van de AKP waren er grote verwachtingen met betrekking tot de Koerdische kwestie. In het begin van de regeerperiode heeft de partij die verwachtingen gedeeltelijk kunnen inlossen. De Koerden kregen een aantal culturele rechten zoals onderwijs in eigen taal, een staatstelevisiekanaal in het Koerdisch en amnestie voor PKK-strijders (Edel, 2012, p. 139). In 2009

vonden in Oslo de eerste gesprekken plaats tussen de PKK en de regering. Uiteindelijk mislukte dit proces maar het was wel een eerste belangrijke stap die werd genomen (Cetinel, 2014, 14 november). Na een nieuwe uitbarsting van het geweld kwam er uiteindelijk in 2013 een vredesbestand. De Syrische burgeroorlog en de opkomst van Islamitische Staat (IS) in Syrië en Irak hebben het vredesproces lam gelegd. Hierover wordt verder in detail getreden tijdens de casestudie van beide landen.

Belangrijk in dit verband is de relatie met Iraaks-Koerdistan. Vele waarnemers konden niet geloven dat Turkije goede banden ging aangaan met de regio omdat het sinds de oprichting van de Turkse Republiek steeds gekant was tegen alles wat met de Koerden te maken had. Ook op dit vlak heeft de AKP voor een verschuiving gezorgd in het beleid (Romano, 2015, p. 89). Er zijn niet alleen economische belangen voor Turkije in de regio maar er zijn ook belangrijke politieke belangen. De AKP kan hierdoor bijvoorbeeld tonen dat het zowel anti-PKK kan zijn als pro-Koerdisch (Romano, 2015, p. 93). Het verleden heeft al aangetoond dat de AKP veel Koerdische stemmen binnenhaalt. Het maakt duidelijk dat dé Koerden niet bestaan en dat niet alle Koerden zich aangetrokken voelen tot de PKK.

Dat buitenlandse problemen niet aan de grenzen stoppen, werd duidelijk door de aanslagen op 10 oktober 2015 in Ankara. De binnenlandse spanningen zijn toegenomen doordat de aanslagen tijdens een pro-Koerdische vredesmars zijn uitgevoerd ("Turkey terror attack: mourning after scores killed in Ankara blasts", 2015, 11 oktober). Het geweld lijkt niet te stoppen wat de twee andere aanslagen die in 2016 werden gepleegd in Turkije bewezen hebben. De strijd van Turkije tegen IS kan niet los worden gezien van de Koerdische problematiek. Turkije wil geen terroristische bewegingen aan zijn grenzen en om dat te bereiken blijft het streven voor een Syrische oplossing zonder Assad. Zolang Assad aan de macht blijft, zal Syrië volgens Turkije een broedplaats blijven voor terroristische organisaties.

De Syrische burgeroorlog brengt nog een ander zeer belangrijk probleem met zich mee voor de veiligheid en territoriale integriteit van Turkije, de vluchtelingenstroom. Op 16 mei 2016 stond het aantal geregistreerde Syrische vluchtelingen door de VN Hoge Commissaris voor Vluchtelingen in Turkije op 2 748 367 (UNHCR, 2016, 30 maart). Het Syrisch conflict is duidelijk een intern probleem geworden. Zowel in de strijd tegen Assad en IS, als in de relatie met de EU heeft de vluchtelingenstroom een grote impact.

Watermanagement is een ander zeer belangrijk punt in relatie tot de Arabische landen in de regio. De controle over water zal volgens sommigen na 2022 een van de tactieken worden in oorlogsvoering, zeker in gebieden zoals het Midden-Oosten die te maken hebben met waterschaarste (Cengiz, 2015, 5 september). Maar de controle over water is al langer een issue in de regio. Zo speelde het een rol in een conflict tussen Syrië en Turkije. Het conflict dateert van enkele tientallen jaren geleden. Met zijn Groot Anatolië Project (GAP) creëerde Turkije wantrouwen bij Syrië. GAP is er op gericht om landbouwgronden te irrigeren door stuwdammen te bouwen, waarnaast ook elektriciteitscentrales gebouwd zouden worden. Doordat Syrië voor zijn watervoorziening zo goed als volledig afhankelijk is van Turkije, zou dat willen zeggen dat Turkije Syrië droog zou kunnen kennen (Öniş & Yilmaz, 2009, p. 17). Watermanagement is niet alleen van belang om conflicten in de regio te beheren, het is ook van groot belang voor de Turkse welvaart. Water is nodig voor landbouwgronden maar ook voor het opwekken van energie.

ECONOMISCHE BELANGEN

De rationele eigenbelangen gaan verder dan enkel en alleen het veiligheidsbelang. Het verschil met het realistisch standpunt is dat de economische belangen niet enkel en alleen de veiligheidsbelangen dienen maar ook een grotere welvaart moeten creëren in het land. Wanneer meer welvaart wordt gegenereerd, is de kans groter dat de partij die op dat moment aan de macht is, herverkozen wordt.

Handel is een zeer belangrijk aspect van het buitenlands beleid van een land. Investerings, export en import, waarbij de energie-import van groot belang is, spelen allemaal mee in de verschillende handelsrelaties die Turkije aangaat met andere landen. Goede handelsakkoorden komen de Turkse privébedrijven ten goede om rechtstreeks in andere landen te investeren en diensten aan te bieden. Een voorbeeld hiervan zijn de Turkse bouwbedrijven die projecten opzetten in verschillende buurlanden. De handelsrelaties kunnen een goede indicatie zijn van het feit of discours ook effectief wordt omgezet in beleid.

Energie vormt een belangrijke pijler in het buitenlands beleid van Turkije. Turkije is een zeer grote energie-importeur maar ook een transitland met verschillende pijpleidingen die door Turkije lopen. Er zijn een aantal doelen die vooropgesteld worden in het Turks beleid (Ministry of Foreign Affairs, 2015, 16 december):

- Diversifiëren van de energieaanvoerroutes en de bronlanden.
- Een groter aandeel voor hernieuwbare bronnen en nucleaire energie opnemen in de energiemix.
- Grotere energie-efficiëntie.
- Bijdragen tot de Europese energieveiligheid.

In de relatie met Iraaks-Koerdistan is energie een belangrijk element, dat aan belang heeft gewonnen met de opkomst van Islamitische Staat. Turkije ziet in de Koerdische Regionale Overheid van Iraaks-Koerdistan een meer betrouwbare partner als energieleverancier dan de centrale regering in Bagdad (Borroz, 2014, 11 november). In de casestudie wordt dit gegeven verder toegelicht. Wat olie betreft proberen Turkse oliemaatschappijen zich te vestigen in olierijke gebieden om van daaruit rechtstreeks olie te importeren in Turkije.

Olie of eerder het gebrek eraan heeft ervoor gezorgd dat de Turkse economie zich is gaan diversifiëren. Er zijn verschillende sectoren die zich ontwikkeld hebben zoals textiel, voedselverwerking en de bouwsector. Toch blijft de landbouwsector nog steeds een belangrijk deel uitmaken van de economie. Niet alleen goederen worden geëxporteerd maar ook diensten. Zo werkten er veel arbeiders in Libië voor de opstand tegen Qadhafi uitbrak in 2011 (Fuller, 2008, pp. 83 – 84). Veel Turkse bedrijven hadden in Libië geïnvesteerd en er werden grote bouwprojecten opgezet in het land. Naast handel, is de toeristische sector voor Turkije van economisch belang. Het is voor Turkije belangrijk dat het goede visvoorwaarden kan onderhandelen met andere landen. Een vlotte toegang voor toeristen is noodzakelijk voor Turkije.

De AKP introduceerde bij haar aantreden in 2002 een nieuw begrip in haar buitenlands beleid: '*Zero problems with neighbours*'. Door dit principe te volgen, ging Turkije de banden aanhalen met verschillende landen in de eigen regio. Het uiteindelijke doel was om van Turkije een belangrijke regionale speler te maken (Öniş, 2012, pp. 45-46). De Arabische revolutie die begon in 2011, stelde Turkije voor een dilemma: handelen in functie van het eigenbelang of handelen in functie van het uitdragen van de democratie. Vooral in het geval van Libië en Syrië was de keuze niet voor de hand

liggend, aangezien in beide landen grote economische belangen lagen in termen van handel en investeringen. Een zeker pragmatisme in het beleid was noodzakelijk om uit dit dilemma te geraken.

Toch blijkt Turkije moeite te hebben met het aangaan van duurzame allianties. Stephen M. Walt geeft in zijn boek 'The Origins of Alliance' (1990, p. 1) een duidelijke definitie van waar een alliantie voor staat:

"I define alliance as a formal or informal relationship of security cooperation between two or more sovereign states. This definition assumes some level of commitment and an exchange of benefits for both parties; severing the relationship or failing to honor the agreement would presumably cost something, even if it were compensated in other ways."

Troulis voegt daaraan de definitie toe van Glenn Snyder (Aangehaald in: Troulis, 2015, p. 124) dat allianties enkel en alleen levensvatbaar zijn wanneer ze de nationale belangen weerspiegelen van de partners. Troulis (2015, pp. 124-125) stelt dat Turkije geen duurzame allianties aangaat zoals ze door Snyder en Walt worden beschreven en dat is volgens hem de reden waarom Turkije zijn positie als regionale grootmacht nog niet heeft kunnen opeisen. Hij geeft vijf 'mislukte' duurzame allianties aan:

1. De toetreding tot de EU is tot nog toe geen succes geweest.
2. De relatie met de VS is eerder een patroon-cliëntrelatie die verzwakt is naarmate Turkije zich meer heeft afgezet tegen Israël en Turkije andere belangen heeft in Irak.
3. De problematische relatie met Israël zorgt ervoor dat Turkije minder toegang krijgt tot hoogwaardige technologie en knowhow wat betreft militaire middelen en uitwisseling van informatie van de inlichtingendiensten.
4. Er is een toenadering tot Rusland op vlak van economie, energie en handel maar op vlak van politiek en strategie ligt het moeilijker. Daar speelt de Syrische burgeroorlog een belangrijke rol in.
5. Iran steunt de sjiiitische bewegingen in het Midden-Oosten dus ook daar is geen duurzame relatie mogelijk.

Wanneer vandaag wordt gekeken naar de situatie van Turkije, kan er over verschillende van deze vijf mislukkingen iets gezegd worden. In het licht van vandaag, met de vluchtelingendeal die werd afgesloten, kan gedebatteerd worden of de relatie met de EU nog zal verbeteren in de toekomst. Dat de relatie met Rusland er slecht aan toe is, is duidelijk geworden door de Syrische burgeroorlog. Toch heeft Turkije zich in de strijd tegen Islamitische Staat en Assad een trouwe bondgenoot getoond van de internationale coalitie. Eind 2015 kwam er een eerste toenadering tussen Turkije en Israël, de toegang tot informatie van de inlichtingendiensten is hiervoor een van de drijfveren geweest. Het isolement waar Turkije zich in bevindt na de Arabische opstanden speelt een belangrijke rol om de relatie met Israël te verbeteren. Tijdens de Arabische opstanden kwam de concurrentiestrijd om regionaal leiderschap tussen Iran, Turkije en Saoedi-Arabië duidelijk naar boven. Alle drie hebben ze zich gepositioneerd als het model voor andere landen in de regio en steunden ze verschillende groeperingen in landen waar opstanden aan de gang waren.

2.3 DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

De derde mogelijke drijfveer achter het buitenlands beleid van de AKP is het uitdragen van democratie en het beschermen van de mensenrechten. Om te onderzoeken in welke mate dit aspect meespeelt, is het belangrijk te kijken naar wat democratie juist is. Er bestaat geen universele definitie van democratie die door alle landen erkend wordt, noch is er een universele vorm van democratie. Het democratisch systeem van België ziet er totaal anders uit dan dat van de Verenigde Staten of Turkije. Toch is het methodologisch belangrijk om een werkdefinitie te hanteren waar 'democratie' voor staat. Zoals Devos (2014, p. 439) het omschrijft: "Geen woord dat in de politiek meer ge- en misbruikt wordt dan democratie." Hij geeft in zijn boek een aantal definities van verschillende auteurs mee. De definitie die in deze masterproef gebruikt wordt is die van Sodaro (Aangehaald in: Devos, 2014, p. 439):

"The essential idea of democracy is that the people have the right to determine who governs them. In most cases they elect the principal governing official and hold them accountable for their actions. Democracies also impose legal limits on the government's authority by guaranteeing certain rights and freedoms to their citizens."

Daarnaast zijn er een aantal basisprincipes die in een democratie aanwezig moeten zijn (Devos, 2014, p. 444). Ten eerste is er de principiële gelijkheid van alle burgers. Ten tweede de politieke macht in een democratie is afgeleid van het volk en wordt ook namens het volk uitgeoefend. Ten derde kan een democratie niet zonder rechtstaat en de scheiding der machten.

Wanneer er aan democratie wordt gedacht, wordt in het Westen automatisch gedacht aan de liberale democratie zoals wij die kennen. Zakaria (2007, p. 17) stelt dat de rechtstaat, de scheiding der machten en de bescherming van basisvrijheden zoals vrijemeningsuiting, religie, eigendom en vereniging, de basis vormen voor het liberale in de liberale democratie. Het volstaat niet om te weten hoe democratie in deze masterproef gedefinieerd wordt, het is van belang om te gaan kijken naar wat de visie van Turkije is op democratie. En hoe ze de term democratie gebruikt (misbruikt?).

De relatie met de Europese Unie en een mogelijke toetreding tot de Unie hebben hun impact gehad op het democratiseringsproces van Turkije. In 1999 wordt Turkije kandidaat-lidstaat en in 2005, wanneer de AKP op dat moment drie jaar aan de macht is, beginnen officieel de toetredingsonderhandelingen. Elke lidstaat die wil toetreden tot de EU moet voldoen aan de Kopenhagen-criteria: een vrijemarkteconomie, een stabiele democratie en rechtsstaat, en instemming met alle wetten en regels van de EU, inclusief de euro (Europese Unie, 2015, 18 december). De AKP zette dit democratiseringsproces voort maar maakte er ook gebruik van om de macht in te perken van de militairen, onder wie voornamelijk Kemalisten (Edel, 2012, p. 188). Zo diende democratisering een dubbel doel: de beknotting van het Kemalisme en de toetreding tot de EU. De macht van het leger inperken is een van de centrale elementen van de Turkse visie op wat democratie inhoudt. Daarnaast zegt het ook iets over hoe er naar democratie gekeken wordt, het is eerder een instrument dan een doel op zich. Etyen Mahçupyan, Senior Advisor van de Turkse Eerste Minister Davutoğlu, bevestigt in een lezing die hij gaf aan de Universiteit Gent, dat Turkije nog geen volledige democratie is (Mahçupyan, lezing, 2015, 26 maart). Hiermee verwijst hij naar de strijd die nog steeds bezig is om de echte macht, waarbij het leger een van die strijdende partijen is.

Vanuit Turks oogpunt zijn zowel de rechtsstaat als verkiezingen cruciaal in de democratie. Een belangrijk begrip in dit verband is de *majoritarian democracy*. De term wordt ontleend vanuit werken van de Nederlandse politicoloog Arend Lijphart. In een *majoritarian democracy* is het leiderschap verantwoording verschuldigd aan het electoraat (Falk, 2014, 25 januari). Als het beleid de wil van de meerderheid reflecteert, dan moet er geen rekening worden gehouden met de minderheid die er tegen is. Dit systeem wordt ook wel de 'tirannie van de meerderheid' genoemd. Een ander gevaar van het systeem is dat er een meerderheid die aan de macht komt, daar blijft en de macht niet meer uit handen geeft.

De vraag of Turkije wel echt een democratie is, werd al meerdere malen opgeworpen. In 2011 bijvoorbeeld, bij de hervervkiezing van de AKP. Erdoğan liet zijn autoritaire kant zien en de oppositie werd meer en meer de mond gesnoerd. Turkije werd destijds vergeleken met het Rusland onder Vladimir Putin (Kirisci, 2015, 2 november). Een ander voorbeeld zijn de Gezi-protesten van 2013, die begonnen als een ecologisch protest voor het behoud van het Gezipark maar uitdraaide tot iets veel groters en gericht tegen de eigen regering. Gaat de Turkse democratie verder dan enkel en alleen verkiezingen (Cook & Koplou, 2013, 3 juni)? Toch is dit geen vraag die enkel en alleen over het Turkse regime kan gesteld worden, ook in het Westen worden soms vraagtekens geplaatst bij de effectieve werking van de democratie. Volksprotesten die een democratisch verkozen leider ten val zouden brengen, horen volgens de Turkse regering niet thuis in een democratisch bestel. Hierbij moet een link gelegd worden met een mogelijke staatsgreep die uit dat protest zou kunnen voortkomen. Turkije heeft een geschiedenis van staatsgrepen en de regering ziet dit als een permanente bedreiging voor hun macht.

Deze vrees heeft ook zijn uitwerking op het Turks buitenlands beleid. In het geval van Egypte heeft Turkije de staatsgreep door generaal al-Sisi zwaar veroordeeld. Op 24 september 2014 hield president Erdoğan een speech voor de VN Algemene Vergadering waarin hij de legitimiteit van de Egyptische president Abdel Fattah al-Sisi in vraag stelde (VN, 2014, 13 februari):

"If we wish to speak meaningfully of democracy, then we should respect the choice of the people at the ballot box. If, on the other hand, we intend to defend people who come to power via a coup, then I must call into question the whole existence of the United Nations."

Tijdens de verkiezingen van 7 juni 2015 verloor de AKP zijn absolute meerderheid in het parlement waardoor een coalitieregering op poten moest worden gezet. Een van de belangrijke punten van de AKP voor die verkiezingen was de invoering van het presidentieel systeem. Doordat er geen meerderheid werd behaald, werd dat uitgesloten. Het werd duidelijk dat een coalitie er niet in zat en er werden nieuwe verkiezingen uitgeschreven. Het was een gok van Erdoğan, die duidelijk heeft geloond want deze keer wist de AKP opnieuw de meerderheid te behalen (Kirisci, 2015, 2 november). Dit hele verloop roept opnieuw vragen op wat betreft het Turks democratisch model onder de AKP. Als de uitslagen van de verkiezingen de AKP niet aanstaat, dan worden er gewoon nieuwe verkiezingen uitgeschreven?

Volgens de AKP kan het niet mogelijk zijn dat een minderheidsgroep over heel het land zou regeren. Hierbij wordt uiteraard verwezen naar een Koerdische partij die zou regeren over de meerderheid van soennitische Turken. Hierin kan een raakvlak gezien worden met het panislamisme. Bijvoorbeeld in Bahrein, waar het regime soennitisch is, over een sjjiitische minderheid, heeft Turkije nog niet geklaagd.

Een ander aspect is het respecteren van de mensenrechten. Hiervoor verwijs ik naar de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van de VN en het Europees Verdrag van de bescherming van mensenrechten en fundamentele vrijheden (EVRM) waarbij Turkije een verdragspartner is. Ook het respecteren van de mensenrechten is cruciaal in het toetredingsproces tot de Europese Unie. Hoewel Turkije het EVRM heeft ondertekend, kunnen er een aantal vraagtekens worden geplaatst bij de uitvoering hiervan. Zo neemt de overheid het niet te nauw met de persvrijheid. Freedom House, een Amerikaanse ngo die zich bezighoudt met democratie, vrijheid en mensenrechten, stelt vast dat het steeds slechter gaat met de persvrijheid (Freedom House, 2015, 18 december).

Ondanks verschillende tekortkomingen en de vraag of Turkije wel echt een democratie genoemd kan worden, werd tijdens de Arabische revolutie het 'Turks model' naar voren geschoven als hét model voor andere landen. Davutoğlu zelf alludeerde hierop door te verwijzen naar Turkije als een inspiratie voor Arabische landen waar islam en democratie perfect in harmonie kunnen bestaan (Stein, 2014, p. 35). Hoewel niet alle Arabische regimes even blij waren met deze aanpak, heeft het Turkse model wel een grote aantrekkingskracht bij de bevolking gehad (Fuller, 2014, p. 22). Deze principes zijn belangrijk wanneer de relatie met zowel Egypte, Libië als Syrië onderzocht wordt.

Davutoğlu (2012, p. 3) maakt duidelijk dat het Turks buitenlands beleid een aantal universele principes voorop moet stellen zoals mensenrechten, democratie, goed bestuur, transparantie en de rechtstaat. Turkije werkt daarnaast mee aan conflictresolutie en bemiddeling waar nodig. In tijden van de Arabische revolutie schrijft Davutoğlu het volgende:

“As it's region experiences democratization, Turkey will continue its quest to maintain balance between promoting democratic values and defending national interest.”

Toch kan niet gezegd worden dat het uitdragen van de democratie altijd een van de prioriteiten was van het buitenlands beleid van de AKP. De periode voor de Arabische revolutie wordt gekenmerkt door relaties met verschillende autoritaire regimes zoals dat van de Libische kolonel Moammar al-Qadhafi en het Syrische Ba'ath-regime van Bashar al-Assad. Democratie paste niet binnen het *zero problems* beleid, pro-democratisering zou eerder geleid hebben tot confrontatie met de verschillende landen in de regio (Kardaş, 2011, p. 2). Toch kan hieruit niet meteen het besluit genomen worden dat Turkije nadien geen oprecht democratiseringsbeleid heeft willen voeren.

3. CASESTUDIE

De mogelijke drijfveren van Turkije om zijn buitenlands beleid te voeren, zoals hierboven beschreven in het theoretisch kader, worden toegepast op vijf verschillende landen in hun relatie met Turkije. Zoals in de inleiding al vermeld werd, zijn deze landen om zeer specifieke redenen geselecteerd. Er waren telkens een aantal duidelijke kantelmomenten in de banden die Turkije aangaat met elk van deze landen. Het is dan ook rond deze kantelmomenten dat de evolutie van de relatie wordt besproken. Telkens wordt er kort geschetst hoe de banden waren op het moment dat de AKP aan de macht kwam en of de AKP zelf een belangrijke factor van verandering is geweest.

Daarna worden de kantelmomenten in kaart gebracht. In de relatie tot Egypte wordt ingegaan op de Arabische opstanden in 2011 en de nasleep ervan. De staatsgreep door generaal Abdel Fattah al-Sisi in 2013 was een nieuw sleutelmoment die de relatie in een nieuwe richting heeft geduwd. In de relatie met Libië zijn opnieuw de Arabische opstanden van belang met de daaropvolgende humanitaire interventie en de opbouw van de nieuwe Libische staat. Ten derde wordt ingegaan op de relatie met Syrië waarbij ook in dit geval de Arabische revolutie een grote rol heeft gespeeld met de Syrische burgeroorlog die daaruit is voortgekomen en nog actueler de opkomst van Islamitische Staat (IS). Het vierde geval, Irak, is een belangrijk land in relatie tot Turkije omdat daar de Koerdische kwestie een grote rol speelt, alsook de opmars van IS. Als laatste wordt ingegaan op de relatie met Israël, die de laatste maanden een nieuwe fase van toenadering is ingegaan. Zulke momenten kunnen inzicht geven in de richting die Turkije uitgaat met zijn buitenlands beleid. Zo'n scharniermoment houdt niet noodzakelijk in dat er een verandering is in het beleid dat Turkije voert, het kan net een duidelijk continuïteit inhouden. Die continuïteit kan belangrijke informatie zijn om de drijfveren achter het Turks buitenlands beleid te bepalen.

3.1 EGYPTE

PANISLAMISME

Turkije en Egypte hebben altijd een zekere band gehad onder andere doordat ze beide deel uitmaakten van het Ottomaanse Rijk en beide een moslimbevolking hebben. Die band is niet altijd even vriendschappelijk geweest ("An overview of Turkish-Egyptian relations", 2013, 25 november). Wanneer de AKP in 2002 aan de macht kwam, was de relatie tussen Turkije en Egypte over het algemeen niet slecht. In 1996 onder Turkse eerste minister Necmettin Erbakan kwam er een grote toenadering van Turkije naar Egypte toe. Onder de AKP werd die relatie verder onderhouden. President Hosni Mubarak bracht bijvoorbeeld in 2009 een staatsbezoek aan Turkije. Toch bleef er een zeker wantrouwen bestaan van Mubarak uit ten aanzien van de AKP. De partij steunde, en doet dat nog altijd, namelijk de Moslimbroeders in Egypte, de belangrijkste binnenlandse oppositiepartij in de ogen van Mubarak (Fuller, 2014, p. 265). Dat wantrouwen was overigens al aanwezig voor de AKP aan de macht kwam, maar dan ten aanzien van Erbakan's Welvaartspartij (In het Turks: Refah Partisi). Het was Erbakan die probeerde te bemiddelen tussen de Moslimbroeders en Mubarak om de Moslimbroeders zo terug op het politieke toneel te krijgen in Egypte (Stein, 2014, p. 40).

Wanneer de relatie tussen Turkije en Egypte bekeken wordt voor de Arabische Lente, komt het *zero problems* beleid duidelijk naar voren. Op een pragmatische wijze werden de banden tussen beide landen aangehaald. Ook toen mocht de steun van Turkije aan de Moslimbroeders, een soennitische beweging, al niet onderschat worden.

In 2011 wanneer dat de opstanden tegen Mubarak uitbreken, kiest Turkije zeer snel de kant van de betogers. Tegelijk kiest het ook duidelijk de kant van de Moslimbroeders. Erdoğan was de eerste buitenlandse leider die openlijk een oproep deed aan Mubarak om een stap opzij te zetten. Dat deed hij al voor de opstanden helemaal uitbraken. De manier waarop hij die oproep deed, is in het kader van het panislamisme interessant (Fuller, 2014, p. 264):

“From here, I would like to make a very sincere suggestion to Egyptian President Mr. Husni Mubarak and caution him: we are human beings. We are mortal. We are not immortal. We will all die and be questioned for what we have done in our lives. As Muslims, we will all end up in a two-cubic meter holes... What is immortal is the legacy we leave behind; what is important is to be remembered with respect; it is to be remembered with a blessing. We exist for the people. We fulfil our duties for our people. When the imam comes to us as we die, he will not address us as the president, as the head of state, as the prime minister or as the minister.” (...) “Therefore, I say that you must listen and we must listen, to the people’s outcry, to their extremely humanitarian demands. Meet the people’s desire for change with no hesitation. I am saying this clearly: You must be the first to take a step for Egypt’s peace, security and stability.” (...) “In our world today; freedoms can no longer be postponed or ignored.”

Erdoğan doet hier duidelijk een beroep op de moslimidentiteit van Mubarak. Ondanks het feit dat Erdoğan op dat moment de regeringsleider is van een seculiere staat, heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken dat hij zelf een moslim is, iets wat hem stuurt in zijn beleid. Daarnaast is zijn oproep duidelijk een oproep om te luisteren naar de wil van de bevolking. De drijfveer om democratie te brengen in het land en de mensenrechten te beschermen kan hier niet genegeerd worden.

Daarnaast kon de val van Mubarak een aantal voordelen opleveren voor Turkije (Stein, 2014, p. 39). Ten eerste was Turkije een voorstander van meer democratie in de regio. Ten tweede zou de invloed van Turkije in Egypte vergroot kunnen worden wanneer de Moslimbroeders aan de macht zouden komen, iets wat op dat moment al in de sterren stond geschreven en ten derde wou Turkije een as Caïro-Ankara creëren om zo de invloed van Turkije in de regio te vergroten. De wil van Davutoğlu om van Turkije een regionale speler te maken komt hier duidelijk naar voren. De islam is een instrument om dat doel te realiseren.

Na de val van Mubarak blijft Turkije voluit de Moslimbroeders steunen en de daaruit gegroeide partij, Freedom and Justice Party (FJP). Turkije ziet een grote gelijkenis tussen zichzelf en Egypte en ziet zichzelf als voorbeeld voor het nieuwe Egypte. De Egyptische bevolking van zijn kant deelt dat gevoel. Dit zien we duidelijk terugkomen in een opiniepeiling van het Turkse ‘Economic and Social Studies Foundation’. De peiling stelt dat in 2011 een percentage van 86% van Egyptenaren een positieve positie innemen ten opzichte van Turkije (Akgün & Gündoğar, 2012, p. 18)².

Uit een andere opiniepeiling uit 2012 van Gallup blijkt dat 60% van de Egyptische bevolking goede relaties met Turkije positief beoordeelt. Terwijl slechts 19% van de bevolking het als iets negatief ziet. (Ter vergelijking 28% van de bevolking ziet goede relaties met de VS als positief, tegenover 56% die het negatief vindt) (Younis & Younis, 2012, 23 maart)³. Dat sommige politici zichzelf proberen te verkopen als de Egyptische Erdoğan lijkt symbolisch, maar het zegt veel over de positie ten opzichte van Turkije (Kirkpatrick, 2011, 12 september). Egyptenaren waren ervan overtuigd dat een goede

² Zie [Bijlage 1](#) voor cijfergegevens.

³ Zie [Bijlage 1](#) voor cijfergegevens

relatie tussen Turkije en Egypte voor meer stabiliteit kon zorgen in de regio (Cengiz, 2013, 25 december).

Hoe Turkije dat nieuwe Egypte ziet, zegt veel over de Turkse visie ten opzichte van de eigen staat en de positie van religie. Bij zijn bezoek aan Caïro in 2011, wordt Erdoğan met veel gejuich onthaald. Toch stuiten zijn woorden op enige kritiek in Egypte. Hij pleit voor een seculier Egypte zoals Turkije. Daarbij zegt hij dat hij zelf een niet-seculiere moslim is maar wel de premier van een seculiere staat. Erdoğan voegt eraan toe dat de Egyptenaren geen schrik moeten hebben van een seculiere staat want dat de democratie en de grondwet ervoor moeten zorgen dat alle religies worden gerespecteerd. De staat moet dezelfde afstand behouden van al deze religies om zo de veiligheid te garanderen (Mirenzi, 2011, 27 september). Vooral de Egyptische Islamisten hadden het niet hoog op met zijn speech en konden zich niet vinden in het idee van secularisme. Blijkbaar zou secularisme vertaald zijn geweest in het Arabisch woord 'ilmaniyya' dat niet-religiositeit betekent. Erdoğan maakte nadien duidelijk dat secularisme voor hem niet gelijk staat aan niet-religieus (Fuller, 2014, p. 281).

Verschillende visies op Islam in de samenleving komen hier duidelijk terug: een samenleving waarin religie een plaats kan hebben in het openbare leven naar het model van de Amerikaanse samenleving of daar waar religie enkel en alleen in de privésfeer hoort naar het Franse model van laïcité (Mirenzi, 2011, 27 september; Fuller, 2014, p. 281). Deze visie heeft implicaties voor zowel de binnen- als buitenlandse politiek van Turkije. In het binnenland is de hoofddoekenkwestie daar een goed voorbeeld van. De AKP streeft naar een samenleving volgens het Amerikaanse model waarbij islam een duidelijke plaats inneemt in het openbaar leven. In het buitenland kan het voor zekere spanningen zorgen met verschillende islamistische partijen. Klaarblijkelijk zit er toch een limiet op het uitoefenen van invloed op basis van de islamitische samenhang. De woorden van Erdoğan impliceren daarnaast het sterke geloof in de werking van de democratie.

Stein (2014, p. 42) haalt daarbij nog een andere limiet aan: de Egyptische FJP en Turkse AKP mogen dan wel banden hebben met elkaar, de FJP blijft een Egyptische partij en laat zich niet zomaar de les spellen door een partij uit het buitenland. Diezelfde visie gold voor de Egyptische bevolking die elke inmenging van buitenaf met argwaan bekeek. Nationalisme is nog steeds een heel grote mobiliserende factor, ook voor conservatieve islamistische partijen. Het nationalisme is een factor die de islamitische samenhang kan overstijgen.

De AKP heeft zich zeer sterk gebonden aan de FJP en dat wordt door andere politieke partijen in Egypte opgemerkt en als alarmerend gezien (Nawara & Baban, 2013, 24 november). Het feit dat de AKP haar focus legde op de FJP, heeft er uiteindelijk voor dat ze haar invloed in Egypte niet kon voortzetten wanneer president Mohamed Morsi door een militaire coup werd afgezet door generaal al-Sisi in 2013. Wanneer die invloed wegvalt, valt daarmee ook de wens weg om een as Egypte-Turkije uit te bouwen. Die as was een van de cruciale strategieën in de ogen van Davutoğlu om van Turkije een regionale speler te maken. Als gevolg hiervan veroordeelt Turkije deze coup zeer streng. Hierop wordt verder ingegaan in het luik 'Democratie en mensenrechten' van deze casestudie (infra).

Een belangrijk gevolg van deze strenge veroordeling is dat Turkije nu gezien wordt als deel van het kamp 'pro-Moslimbroederschap'. Turkije liet bijvoorbeeld een pro-Moslimbroeder, en dus een anti-Sisi, televisiestation opereren vanuit Turkije (Cagaptay & Sievers, 2015, 8 maart). Dat op zich heeft

dan weer als gevolg dat de invloed van Turkije in de regio een grote terugval heeft gehad (Stein, 2014, p. 48).

RATIONEEL EIGENBELANG

Er is altijd een zekere rivaliteit tussen Egypte en Turkije geweest. Beiden zagen zichzelf als een mogelijke leider van de regio. Naast een zekere vijandigheid, probeerden ze toch samen te werken. Zo zijn zowel Turkije als Egypte bondgenoten van de VS en was het verstandig om niet met elkaar in de clinch te gaan (Fuller, 2008, p. 123). Het vernieuwde activisme van Turkije in de regio onder invloed van de AKP werd met zekere argwaan onthaald door Mubarak. Toch genoot hij zelf van de voordelen door economische banden met Turkije aan te gaan. In 2005 tekenden Turkije en Egypte een vrijhandelsakkoord, dat in 2007 in werking trad. Op drie jaar tijd wordt de export van Turkije naar Egypte met twee en half keer verveelvoudigd dankzij het akkoord (Ministry of Foreign Affairs, 2015, 16 december). De impact van het akkoord mag niet onderschat worden. Niet alleen de handel verbeterde, ook de investeringen van Turkije in Egypte en het aantal toeristen in beide landen steeg. Turkish Airlines, de nationale luchtvaartmaatschappij, bood vanaf dan rechtstreeks vluchten aan vanuit Istanbul naar Alexandria, Hurghada en Sharm al Sheikh (Cagaptay & Sievers, 2015, 8 maart).

Als gekeken wordt naar louter de veiligheidsbelangen van Turkije ten aanzien van Egypte, kan gesteld worden dat die vrij klein zijn. Turkije en Egypte hebben voornamelijk nauwe economische relaties. Na de Arabische opstanden wordt Turkije als maatschappijvoorbeeld genomen door de Egyptenaren, niet alleen vanwege het politiek systeem maar ook vanwege het economisch succes van het land. Beide landen zijn vergelijkbaar qua populatie maar op vlak van bbp/capita kan Turkije veel betere cijfers voorleggen: voor Turkije bedraagt het bbp/capita ongeveer \$18 500 terwijl het in Egypte maar rond \$3 800 ligt (Cagaptay & Sievers, 2015, 8 maart).

Toch laat het Egypte van president Morsi zich niet zomaar in de positie van juniorpartner van Turkije duwen. Turkije, samen met het Westen, heeft geprobeerd om Morsi tot een akkoord te laten komen met het Internationaal Monetair Fonds (IMF) maar is daarin gefaald. Een aantal hervormingsmaatregelen die zouden worden doorgevoerd, werden door Morsi opnieuw ingetrokken (Cagaptay & Sievers, 2015, 8 maart). De staatsgreep van generaal al-Sisi die kort daarop volgde in 2013, heeft de economische relaties op de helling gezet. Niet alleen op diplomatiek vlak werden de banden verbroken, ook op economisch gebied kwamen ze op een lager pitje te staan.

Hieruit zou het besluit kunnen getrokken worden dat de economie toch niet de overhand neemt in de relatie Egypte-Turkije. Toch is het ook belangrijk om te kijken welke positie Egypte juist inneemt in de Turkse economie. Op het moment dat er sprake is dat Egypte het vrijhandelsakkoord met Turkije niet zou verlengen, maakt Turkije duidelijk dat dit vooral in het nadeel zou zijn van Egypte. Het Turks ministerie van Buitenlandse Zaken stelt dat het aandeel van Egypte in de Turkse economie namelijk veel kleiner is dan omgekeerd ("Egypt to hurt its economy by canceling trade agreement: Turkish Foreign Ministry", 2014, 29 oktober). Wanneer naar de handelscijfers gekeken wordt van 2013, wordt dit duidelijk. Turkije staat zowel wat betreft import als export in de top 5 voor de Egyptische economie. Omgekeerd is dat zeker niet het geval.

Vandaar dat niet zomaar het besluit kan genomen worden dat economie niet meespeelt in de relatie tussen Turkije en Egypte. Turkije maakt een duidelijke afweging welke belangen op de eerste plaats komen. In het geval van Egypte is het economisch aspect van ondergeschikt belang aan de steun die

Turkije wil leveren aan soenni-islamitische groepen. Zelf nu de Moslimbroeders verboden zijn in Egypte en dus geen invloed meer kunnen hebben, probeert Turkije hen nog steeds te steunen.

Egypte heeft in 2015 opnieuw toenadering gezocht tot Turkije, vooral vanwege economische drijfveren. Erdoğan doet een normalisatie van de relaties niet volledig van de hand maar maakt wel duidelijk dat er aan een aantal voorwaarden moet voldaan worden. In een speech die hij gaf in april 2015 stelde hij er vier voor: ten eerste de onmiddellijke vrijlating van Morsi, ten tweede de opschorting van alle veroordelingen tot doodstraf voor opposanten van het regime, ten derde de vrijlating van alle politieke gevangenen (ongeveer 18 000 mensen in totaal) en ten vierde de opheffing van het verbod van bepaalde politieke partijen zodat er terug een normaal democratisch proces gelanceerd kan worden (Aydoğan, 2015, 18 december). Deze vier voorwaarden zetten kracht bij het idee dat Turkije vanuit een panislamistische drijfveer haar beleid voert. Egypte daarentegen benadert de relatie met Turkije vanuit economisch oogpunt. Voor Turkije wordt de relatie gebruikt om enerzijds de democratie te promoten en anderzijds de Moslimbroeders hun bestaansrecht terug te geven.

DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

Om de drijfveer 'Democratie en mensenrechten' te bestuderen is Egypte een interessante case, net omdat Turkije zich hierbij opwierp als de beschermer en uitdrager van de democratie. Turkije deed dit zowel tijdens de Arabische opstanden in 2011 als na de val van Morsi in 2013.

Voor de opstanden uitbraken in Egypte, werden er relaties onderhouden met het autoritaire regime van president Hosni Mubarak en in die zin kan moeilijk geproclameerd worden dat Turkije enkel en alleen banden aangaat met democratische regimes. Dat is zeker en vast niet eigen aan Turkije maar is iets wat ook in Europa waargenomen wordt. Hoewel Europa de zelfverklaarde uitdrager is van democratie, gaan verschillende Europese landen banden aan met niet-democratische regimes. Toch is het belangrijk om de voorgeschiedenis te kennen om zo de positie van Turkije te interpreteren na de val van president Morsi. De opstanden in Egypte waren voor Turkije een deur die openging om meer democratie te brengen in de regio (Stein, 2014, p. 39). Zoals onder het luik 'Panislamisme' beschreven werd, was de democratiebevordering in het voordeel van de Moslimbroeders.

Egypte vormt een kantelmoment in het buitenlands beleid van Turkije: van *zero problems with neighbours* naar een buitenlands beleid gebaseerd op het uitdragen van democratie (Kardaş, 2011). Toch heeft deze omschakeling Turkije niet alleen een positief imago gegeven in de regio, sommigen zagen het als een schending van het niet-interventieprincipe. De stelling die daarbij naar voren werd geschoven was dat Turkije zich niet hoort te bemoeien met de interne politiek van andere landen. Ondanks deze kanttekening wordt Turkije tijdens en in de nasleep van de Arabische opstanden door verschillende mensen gezien als een model voor het toekomstige Egypte.

De val van Morsi is een nieuw kantelmoment voor het land en de relatie met Turkije. Toch wordt hierbij het buitenlands beleid niet aangepast. Turkije blijft de democratie verdedigen in Egypte. Morsi werd afgezet door een staatsgreep, ondanks dat het met de steun van volksprotesten was. De AKP ziet zo'n staatsgreep niet als een legitieme manier om een democratisch verkozen regime ten val te brengen. Dat heeft alles te maken met de geschiedenis van Turkije zelf. Het is een land dat te maken heeft gehad met verschillende staatsgrepen, iets waar Erdoğan tot op vandaag nog steeds voor vreest. President Erdoğan wil niet hetzelfde lot ondergaan als Morsi, die ter dood veroordeeld werd. Hierbij moet rekening gehouden worden met de Gezi-protesten die zich in Turkije op datzelfde

moment voordoen. Wat begint als een protest om natuur te behouden, draait uit op protesten tegen de regering. Als de AKP op dat moment de staatsgreep van al-Sisi niet zou veroordeeld hebben, zou dat grote implicaties kunnen gehad hebben voor het land zelf. Net zoals in Egypte zou uit de straatprotesten een coup kunnen voortkomen.

Dit kunnen we nauw linken aan het rationeel eigenbelang: het is in het belang van de AKP om de macht te behouden. Zoals eerder vermeld is dit een overkoepelende doelstelling die altijd meespeelt. Een partij aan de macht zal er alles aan doen om aan de macht te blijven. Het bewijst dat binnenlands en buitenlands beleid onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn. Turkije bleef zich tot voor kort verzetten tegen president Sisi en probeerde hem te isoleren in de internationale gemeenschap. Deze sterke tegenkanting tegen het Sisi-regime heeft niet alleen te maken met de persoon van de generaal maar zowel president Erdoğan als premier Davutoğlu zijn ervan overtuigd dat de autoritaire regimes in de Arabische wereld een product zijn van het Westen. Zo wordt de bevolking het recht ontzegd om haar eigen leiders en eigen systeem te kiezen, iets wat volgens Davutoğlu en Erdoğan een systeem zou zijn dat zowel islamitisch en democratisch is (Barchard, 2014, 26 december).

De strenge veroordeling van het Sisi-regime heeft ervoor gezorgd dat Turkije alleen staat met zijn standpunt. Toch wordt dat niet gezien als iets negatief, beleidsadviseurs omschreven het als 'precious loneliness' (Stein, 2014, p. 88). Het impliceert dat Turkije net trots is omdat het geen dubbele standaarden hanteert wat betreft democratie. Het concept werd 'uitgevonden' door de beleidsadviseurs van de AKP en moet in dat perspectief geïnterpreteerd worden.

Hoewel in de laatste maanden geruchten de ronde gingen dat Erdoğan en Sisi elkaar zouden ontmoeten, heeft de Turkse president duidelijk gemaakt dat zo'n ontmoeting niet snel zal doorgaan. Een van de Turkse eisen is dat de doodstraf tegen voormalig president Morsi en andere leden van de Moslimbroeders opgeheven wordt ("Erdoğan says he will not meet Sisi unless Brotherhood death sentences lifted", 2015, 7 februari). Het ziet er niet naar uit dat dit snel zal gebeuren. Erdoğan maakte wel duidelijk dat dit niet wil zeggen dat er geen relaties kunnen bestaan tussen Egypte en Turkije en ontmoetingen kunnen plaatsvinden tussen lager geplaatsten.

BESLUIT

Panislamisme speelt een belangrijke rol in het Turks buitenlands beleid ten aanzien van Egypte. De islamitische samenhang heeft Turkije een zeker prestige gegeven in de regio. Turkije werd naar voren geschoven als het grote voorbeeld voor Egypte na de Arabische opstanden, als een land waar democratie en islam hand in hand gaan. Turkije koppelt automatisch islam en democratie aan elkaar. Hoewel dat discours gebruikt wordt, is het in de praktijk niet altijd even eenduidig. Relaties tussen Egypte en Turkije zouden wel worden aangehaald als de doodstraf voor Morsi en andere Moslimbroeders wordt opgegeven. Hierin zit geen enkele voorwaarde wat betreft meer democratisering. De enige voorwaarde die betrekking heeft tot meer democratie is dat de Moslimbroeders opnieuw een politiek forum zouden krijgen. Het regime van Sisi is nog repressiever dan dat van voormalig president Mubarak ooit was. Relaties aangaan met het Sisi-regime, heeft weinig met democratisering te maken.

Deze bocht in het Turks buitenlands beleid is niet eigenaardig. Turkije stond geïsoleerd met zijn positie ten aanzien van Sisi. 'Precious loneliness' is een mooi idee maar in hoeverre komt het tegemoet aan het Turks eigenbelang? Rationeel eigenbelang speelt ook hier een rol, vooral om de

regionale positie te onderhouden die zwaar onder druk staat. De economische belangen voor Turkije zijn in mindere mate aanwezig. Toch zal Erdoğan Sisi niet snel ontmoeten. Dat zou zijn geloofwaardigheid kunnen aantasten. In de relatie Turkije-Egypte kan het rationele eigenbelang niet als de enige drijfveer gezien worden want dit zou impliceren dat Turkije zonder problemen de banden zou aanhalen met Egypte. De AKP blijft sterk vasthouden aan haar steun voor soenni-islamitische bewegingen, specifiek voor de Moslimbroeders.

Wel kan gesteld worden dat democratie meer gebruikt wordt als een instrument. In eerste instantie tijdens de opstanden van 2011 om de Moslimbroeders aan de macht te krijgen. Ten tweede na de val van Morsi in 2013 om een duidelijk signaal te geven naar het binnenland toe dat staatsgrepen en volksprotesten een democratisch verkozen regime niet ten val kunnen brengen. In de huidige context wordt er nog weinig gesproken over democratie in Egypte.

3.2 LIBIË

PANISLAMISME

Libië wordt aangehaald als tweede land in relatie met Turkije omdat het net zoals Egypte een grote transformatie heeft doorgemaakt onder invloed van de Arabische opstanden in 2011. De vraag is of de dynamieken dezelfde zijn als bij Egypte of net helemaal anders en wat de verklaring daarvoor is. De voorgeschiedenis van Turkije-Libië is anders dan Turkije-Egypte dus kan er verwacht worden dat de reactie ook verschillend zal zijn.

In het Libië van Qadhafi speelde de panislamistische component zo goed als geen rol. In Libië vonden er, net zoals in andere Arabische landen, in 2011 opstanden plaats tegen het regime. Kolonel Qadhafi gaf zich niet zomaar gewonnen en het conflict dreigde te onttaarden. Het is op dat moment dat het Westen beslist om te interveniëren in Libië en zo de bevolking te beschermen. Turkije is daarbij geen voorstander van de militaire interventie en de Westerse inmenging. Het wil geen tweede Irak zien ontstaan in de regio en vreest dat het het Westen vooral te doen is om de olie en de controle over de oliegebieden. De interventie gaat uiteindelijk door en het onderstreept het gebrek aan invloed dat Turkije heeft op zijn NAVO-bondgenoten.

Daarnaast wordt een nieuwe alliantie gevormd in het licht van de gebeurtenissen in Libië, tussen Turkije en Qatar. Beide gaven ze hun steun aan een nieuwe opgerichte Libische partij, Justice and Construction Party (JCP). De partij wordt gelieerd aan de Moslimbroeders en vergelijkt zichzelf zowel met de partij uit Egypte als met de politieke ideologie van Erdoğan's AKP. Zowel Qatar als Turkije steunden ook 'Libya Dawn', een groepering van islamitisch-geallieerde milities. Als blok daartegenover stond 'Libya Dignity', anti-islamitische milities die gesteund werd door Egypte (na de val van Morsi), Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en andere Golfstaten die zich tegen de Moslimbroeders hebben gekeerd. Hier is een duidelijke breuk tussen enerzijds de as Turkije - Qatar en anderzijds deze andere landen (Stein, 2014, pp. 54–55).

De problematiek in Libië is niet gestopt na de revolutie en de val van Qadhafi. Verschillende milities hebben strijd gevoerd om de macht naar zich toe te trekken. Daarbij kwam het in 2014 tot twee verschillende regeringen: de internationaal erkende regering van premier Abdullah al-Thinni en de General National Congress (GNC) van premier Omar al-Hassi. De voormalige GNC, waarin vooral de Islamisten een belangrijke stem hadden, weigerde om zijn opvolger, the House of Representatives, te erkennen en installeerde daarop een eigen regering in Tripoli (Laessing, 2014, 25 augustus). Het is in die situatie dat de positie van Turkije van belang is. Hoewel de al-Hassi-regering niet internationaal

erkend werd, heeft Turkije zijn steun voor deze regering niet onder stoelen of banken gestoken. Hierop werd felle kritiek geuit door premier al-Thinni die Turkije er van beschuldigde wapens te leveren aan gewapende groeperingen in Libië. Turkije ontkende en maakte duidelijk dat het meewerkte aan de vredesonderhandelingen die geleid werden door de Verenigde Naties (Tolba & al-Warfalli, 2015, 27 februari).

Toch is het duidelijk dat Turkije de banden heeft aangehaald met de regering van Omar al-Hassi. Wanneer dit bekeken wordt vanuit puur rationeel eigenbelang, lijkt deze stap van Turkije vrij irrationeel. Het gaat in tegen de erkenning van de internationale gemeenschap en zorgt ervoor dat Turkije nog meer geïsoleerd raakt en zich duidelijk positioneert in het pro-Moslimbroederskamp. De Moslimbroeders in Libië worden gelieerd aan de terroristische organisatie Ansar al-Sharia, wat opnieuw het Turkse imago niet ten goede is gekomen. In december 2015 kwam het tot een politiek akkoord over de situatie in Libië onder leiding van de VN. Het akkoord heeft een regering van nationale eenheid geïnstalleerd en zou op termijn moeten leiden tot verkiezingen. Turkije erkent het akkoord en daarbij de nieuwe regering.

RATIONEEL EIGENBELANG

De economische relaties met Libië zijn van groot belang om de band tussen het land en Turkije te begrijpen. De goede economische banden dateren van voor de AKP-periode maar worden door de partij verder uitgediept en versterkt in het kader van het *zero problems* beleid. Het is al in 1983, het moment dat de Libische economie geliberaliseerd wordt, dat Turkse bedrijven worden toegelaten in Libië. Vooral de Turkse bouwbedrijven profiteren hier enorm van (Stein, 2014, p. 49).

Voor de Arabische opstanden is het vooral de economische component die de overhand neemt in de relatie. Toch mogen ook andere aspecten niet uit het oog verloren worden. Zo was Qadhafi voorstander van een onafhankelijk Koerdistan en maakte hij dat meermaals duidelijk (Stein, 2014, p.49). Op het eerste gezicht is het verwonderlijk dat Turkije dan toch relaties aangaat met het land, aangezien de Koerdische kwestie een van de belangrijkste veiligheidsbelangen is. De vraag die hierbij moet gesteld worden is in hoeverre heeft de Libische staatsleider invloed op de creatie van een onafhankelijk Koerdistan. Uiteindelijk komt dit aspect meer op de achtergrond door de verdieping van de handelsrelaties. Het aantal investeringen van Turkije in Libië voor de opstanden in 2011 uitbreken, is goed voor een bedrag van ongeveer 60 miljard dollar (Tür, 2011, pp. 598–599).

Op het moment dat de opstanden beginnen in Libië zijn er heel wat Turken die in het land werken. Het beschermen van de eigen bevolking is een van de redenen waarom Turkije op een andere manier heeft gereageerd op de opstanden in Libië dan op die in Egypte. Daarnaast is het voor grote Turkse bedrijven van cruciaal belang dat hun investeringen niet verloren gaan. De reactie van de AKP is veel minder ideologisch gekleurd en plaatst het rationeel eigenbelang voorop. Het zou voordeliger geweest zijn voor Turkije mocht de status quo van een Libië met Qadhafi behouden zijn geweest. Zoals onder het luik 'Democratie en mensenrechten' beschreven wordt, konden Erdoğan en de AKP daar uiteraard niet openlijk voor uitkomen. Het zou hun discours in andere landen zoals Egypte compleet ondermijnen en ongeloofwaardig maken.

Turkije stuurt zijn beleid bij naarmate het ziet hoe de situatie verder evolueert. Om economische redenen heeft Turkije vrij snel de 'National Transition Council' (NTC) erkend als officiële overheid van Libië met aan het hoofd Mustafa Abdul-Jalil. Het gaat daarnaast akkoord om Libische troepen op te leiden. Op 2 september 2011 kondigt het Turks ministerie van Buitenlandse Zaken aan dat het zijn

ambassade in Tripoli opnieuw opent en dat er 300 miljoen dollar aan cash, leningen en andere hulp zal worden toegekend aan het NTC. Turkije wil duidelijk de economische banden verder verdiepen met de nieuwe regering. Desondanks heeft de Turkse economie geleden onder de opstanden in Libië. Zoals hierboven aangehaald bedroegen de investeringen ongeveer 60 miljard dollar (Tür, 2011, pp. 598–599). De schade zou opgelopen zijn tot een bedrag van ongeveer 40 miljard dollar.

Door de conflictsituatie die zich nadien voltrekt in het land, zijn de economische relaties nog slechter geworden. Door de steun van Turkije aan de al-Hassi-regering (zie supra) wordt er op een gegeven moment bedreigd om geen Turkse bedrijven meer toe te laten op Libisch grondgebied.

DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

In Libië zien we dezelfde tendens als bij Egypte voor de Arabische opstanden: Turkije gaat relaties aan met een ondemocratisch land waar de mensenrechten duidelijk worden geschonden. Opnieuw maakt niet enkel Turkije zich hieraan schuldig, ook de Europese landen en VS hebben banden met Qadhafi. Het verschil met de reactie op de opstanden tegen Mubarak, is dat Turkije niet oproept tot het aftreden van Qadhafi. Wel maakt de AKP duidelijk dat de wil van de mensen moet gerespecteerd worden en dat er toezeggingen moeten worden gedaan. Er is een lichte wijziging te zien in het beleid dat door de AKP wordt gevoerd. De oorzaak hiervan is voornamelijk van economische aard, zoals hierboven wordt beschreven. Uiteindelijk heeft ook de AKP het aftreden van Qadhafi geëist.

Maar Qadhafi is niet ingegaan op de vraag om af te treden en een militaire interventie in Libië leek steeds meer tot de mogelijkheden te behoren. Die wordt uiteindelijk door de Verenigde Naties goedgekeurd onder het mom van Responsibility to Protect (R2P). Om de burgers te beschermen tegen een humanitaire ramp wordt er beslist om militair in te grijpen. Turkije als verdediger van de mensenrechten zou hier dus een voorstander van moeten geweest zijn, maar dat was niet het geval. Belangrijk om te vermelden is dat R2P een gecontesteerd begrip is. Velen zien hierin een dekmantel voor een interventie om andere redenen, bijvoorbeeld om de controle over olie te verkrijgen. Volgens Turkije was het het Westen voornamelijk te doen om die controle over olie, alsook om een regimewissel te forceren. De humanitaire interventie was geen succes. Hoewel Turkije geen voorstander was voor de interventie, heeft het er wel aan deelgenomen. Het was vooral de internationale druk en de angst om de steun van de Arabische hervormers te verliezen die tot deze keuze heeft geleid. Toch heeft Turkije geen actieve rol aangenomen in de coalitie (Öniş, 2012, p. 51).

Zoals onder het luik 'panislamisme' werd vermeld, ontstonden er in 2014 twee regeringen in Libië. Turkije probeerde zijn neutraliteit te behouden door met beide regeringen relaties aan te gaan. Toch werd enkel de regering van al-Thinni internationaal erkend. Dit zegt niet alleen iets over de steun van Turkije aan de islamisten maar ook over het idee van democratie. De verkiezingen van 25 juni 2014 werden door het Libisch Grondwettelijk Hof illegaal en onwettelijk verklaard (Taştekin, 2014, 4 december). Hiermee had premier al-Hassi een extra wapen om zijn regering als legitiem te laten erkennen. Ook Turkije kon hierdoor verantwoord worden dat het met beide regeringen de banden wou aangaan. Een belangrijke kanttekening is dat de AKP in eigen land zich vaak uitspreekt tegen het eigen Grondwettelijk Hof, maar de uitspraken van het Libische Hof wel aanvaardde ondanks dat Libië zich in een heel precaire veiligheidssituatie bevond en de vraag kan gesteld worden in hoeverre het Hof niet beïnvloed werd door verschillende groeperingen.

BESLUIT

In Libië is het zeer duidelijk dat de economische belangen cruciaal zijn geweest voor en tijdens de opstand tegen Qadhafi. Tijdens het Qadhafi-tijdperk heeft Turkije niet alleen veel handelgedreven met het land maar er zijn ook vele Turkse bedrijven die er investeren hebben gedaan en mensen te werk hebben gesteld. Op het moment dat de Arabische opstanden in 2011 uitbreken in Libië zijn een groot aantal Turkse werknemers op Libisch grondgebied en een crisis in het land zou economisch gezien Turkije niet ten goede komen. Initieel probeert Turkije eerder de status quo te handhaven maar dat zorgt ervoor dat Turkije een slecht imago krijgt en onder druk uiteindelijk toch toegeeft aan een militaire interventie en het aftreden van Qadhafi.

Na de militaire interventie en het ontstaan van verschillende rebellengroepen bevindt het land zich in chaos. De economische drijfveren zijn voor Turkije dan ook afgenomen. Libië en Turkije zijn geen buurlanden, in dat opzicht is Libië van minder groot belang voor de veiligheidsaspecten van Turkije. De panislamitische component is duidelijk naar voren gekomen en heeft er zelf voor gezorgd dat Turkije door zijn positie ten voordele van de Moslimbroeders geïsoleerd raakte van verschillende andere landen. Puur vanuit rationeel belang is dit moeilijk te verklaren. De steun aan soenni-islamistische groeperingen is voor de AKP duidelijk belangrijk. Het moet uiteraard gezien worden in een breder geheel waarbij Turkije een belangrijke positie wil innemen in de Arabische regio en de islamitische component is een van de instrumenten om dat te bereiken.

Stellen dat democratie en mensenrechten geen rol hebben gespeeld in de relatie met Libië is overdreven. Het was voor Turkije belangrijk dat Turken in veiligheid werden gebracht en dat de humanitaire interventie geen interventie werd om controle te krijgen over olie en een regimewissel te forceren. Om een goed beeld te krijgen van het Turks beleid ten aanzien van Libië moeten alle factoren in acht worden genomen: economische belangen, religieuze, veiligheid voor de eigen bevolking en de reactie van de internationale gemeenschap op de situatie.

3.3 SYRIË

PANISLAMISME

Voor 2011 wordt de relatie Turkije-Syrië hoofdzakelijk gekenmerkt door enerzijds het beschermen van de veiligheid en anderzijds het versterken van de economische banden. Deze twee componenten worden uitvoerig in het volgende luik 'Rationeel Eigenbelang' behandeld. Hoewel economie en veiligheid op het eerste gezicht weinig te maken hebben met ideologische overtuiging, nuanceert Stein (2014, p. 13) dat. Syrië maakte deel uit van de Turkse *Ostpolitik* zoals dat door Davutoğlu werd omschreven. Hierbij wordt een duidelijke verwijzing gemaakt naar de politiek die gevoerd werd ten opzichte van Oost-Duitsland tijdens de Koude Oorlog. De Turkse *Ostpolitik* is er op gericht om de banden met het Midden-Oosten aan te gaan, zonder daarbij die met het Westen te verwaarlozen. Dat Syrië een belangrijk schakelstuk in dit beleid is, heeft twee belangrijke gevolgen. Ten eerste is het voor Turkije van belang om de politieke en economische banden met Syrië aan te gaan om zo de relatie te versterken. Turkse bedrijven hebben er baat bij om te investeren in Syrië en politiek gezien versterkt de band tussen beide landen hierdoor. De versterkte relatie heeft als uiteindelijk doel om de Turkse invloedzone verder uit te breiden in de regio. Ten tweede impliceert de term *Ostpolitik* dat het Syrische regime op een dag zal vallen waardoor het Turks gebied zou uitgebreid kunnen worden. De Turkse *Ostpolitik* kan eerder gekaderd worden in een Neo-Ottomaanse visie omdat de islamitische component van ondergeschikt belang is en het voornamelijk gaat over invloedzones uitbreiden en zelf grondgebied uitbreiden.

In 2011, wanneer de protesten in verschillende landen in de regio uitbraken, alsook in Syrië, krijgt de relatie Turkije-Syrië een sektarische invulling. De massa die op straat kwam, bestond hoofdzakelijk uit soennieten die protesteerden tegen de alevitische regering onder leiding van president Bashar al-Assad. Het is opvallend dat de AKP niet meteen, zoals in Egypte, Assad opriep om af te treden. Wel vroeg Turkije om democratische hervormingen door te voeren om zo tegemoet te komen aan de eisen van de betogers. Het is duidelijk dat de solidariteit met de soennieten een bepaalde limiet kent wanneer het rationeel eigenbelang zeer sterk aanwezig is. Zowel om veiligheidsredenen als economische voordelen is het in het Turks belang dat Assad bleef.

Al heel snel werd duidelijk dat Assad hier geen gehoor aan zou geven, wat een indicatie is van de beperkte invloed van Turkije en de AKP op Syrië (Altunışık & Martin, 2011, p. 583). De AKP verandert door deze ontwikkeling volledig van positie en tot op de dag vandaag eist Turkije het vertrek van Assad, terwijl andere landen daar toegeeflijker in zijn geworden en een oplossing met Assad tot de mogelijkheden behoort. Als buurland van Syrië spelen vooral de veiligheidsbelangen mee, desondanks mag de soenni-islamitische component niet verwaarloosd worden bij het begrijpen van Turks beleid ten aanzien van Syrië. Ozkan (2014, p. 134) duidt in zijn artikel 'Turkey, Davutoğlu and the Idea of Pan-Islamism' op het feit dat Turkije de Moslimbroeders in Syrië steunt. Hij stelt dat Turkije voor het eerst zijn grenzen heeft geopend voor fundamentalistische gewapende groepen. Samen met Saudi-Arabië en Qatar hebben ze onderdak, wapens en medische verzorging geleverd aan die groepen. Turkije heeft lange tijd geweigerd om al-Nusra, een gewapende groepering gelinkt aan al-Qaeda, als een terroristische groepering te erkennen. Turkije neemt hier duidelijk een sektarische positie in, ten voordele van de soennieten, hoewel het dat voordien steeds weigerde om te doen. Met de opkomst van Islamitische Staat wordt de druk op Turkije verhoogd net omdat het gewapende groeperingen gesteund heeft in het verleden. In juni 2014 heeft Turkije uiteindelijk al-Nusra als terroristische organisatie bestempeld (Stein, 2014, p. 69).

Turkije heeft in de strijd tegen Assad het bondgenootschap met Qatar versterkt om samen de Moslimbroeders te steunen. Maar anderzijds is er ook een versterkte samenwerking met de Westerse bondgenoten, met al belangrijkste de VS. Het is dus niet mogelijk om te zeggen dat de strijd tegen Assad louter wordt gedreven door middel van een Moslimbroedergesteunde coalitie.

RATIONEEL EIGENBELANG

Historisch gezien is de relatie tussen Turkije en Syrië steeds problematisch geweest. Nog voor de AKP in 2002 aan de macht kwam, waren twee dossiers van cruciaal belang: de waterproblematiek en de Koerdische kwestie. Beide zijn essentiële veiligheidsaspecten en konden voor grote problemen zorgen tussen beide landen. Hoewel deze op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken hebben, zijn ze in de relatie Turkije-Syrië onlosmakelijk met elkaar verbonden. Turkije heeft de waterproblematiek proberen uitspelen tegenover Syrië, terwijl andersom Syrië de Koerdische kwestie als machtsmiddel heeft gebruikt tegen Turkije.

Wat betreft de waterproblematiek moet er gekeken worden naar het Groot Anatolië Project (GAP), waarvan de plannen al dateren uit de jaren '70 maar het project is nog steeds niet volledig afgewerkt. GAP is erop gericht om Turkse landbouwgronden te irrigeren en daarvoor worden stuwdammen gebouwd in de Tigris en Eufraat. Turkije zou hierdoor de facto controle hebben over de watervoorziening in Syrië. Het kan Syrië droog leggen als het dat wil. Zoals in het theoretisch kader al vermeld werd, kan water een belangrijk machtsattribuut zijn. Door dit project wordt de argwaan van Syrië ten aanzien van Turkije groter en als gevolg heeft Syrië bij de aanvang van het project een nog

sterkere positie ingenomen in de Koerdische kwestie. Syrië steunde in de jaren '80 en '90 de Koerdische Arbeiderspartij (PKK), niet alleen verbaal maar ook door faciliteiten aan te bieden om PKK-strijders op te leiden. Daarnaast heeft Syrië in de jaren '90 onderdak gegeven aan de PKK-leider Abdullah Öcalan. In Syrië, net als in Turkije, is een deel van de bevolking Koerd. De eerste Koerden in Syrië zijn vluchtelingen uit Turkije die zijn ontsnapt aan de onderdrukking ten tijde van Atatürk. Er is dus al een sterke anti-Turkse neiging onder hen (Fuller, 2008, p. 95). Als de leider van de PKK zich in Syrië schuilhoudt, wordt dat gezien als een rechtstreekse bedreiging voor de Turkse territoriale integriteit. Vandaaruit zou een onafhankelijk Koerdistan kunnen groeien. Turkije heeft destijds de 'waterkaart' uitgespeeld tegen de Syrische 'Koerdische kaart' en heeft uiteindelijk gewonnen. De oorzaak hiervan ligt voornamelijk in het feit dat Syrië in een isolement was gekomen in de regio en daar wou proberen uitbreken (Oktav, 2003, p. 91 – 92). In 1998 vroeg Turkije de uitwijzing van Öcalan en Syrië stemde hiermee in. Het begin van de normalisatie tussen beide landen werd bij deze ingeluid.

Op het moment dat de AKP aan de macht kwam, waren er al samenwerkingen op vlak van handel, toerisme en investeringen (Altunışık & Martin, 2011, p. 576). Die werden nog geïntensifieerd door de verbeterde visvoorwaarden en in 2005 werd een vrijhandelsakkoord afgesloten. Vooral voor de economische belangen zijn dit belangrijke stappen. In 2009 werd de handel tussen beide landen ongeveer geschat op 4 miljard dollar. Het voordeel zou daarbij groter geweest zijn voor Turkije dan voor Syrië (Larrabee, 2010, p. 166; Tür, 2011, p. 596).

Ook op persoonlijk vlak konden Erdoğan en Bashar al-Assad het goed met elkaar vinden. Turkije bevond zich op dat moment in de perfecte positie om te bemiddelen tussen Syrië en andere landen waarmee het in een conflict lag. Ook dit is in het Turks eigenbelang. Stabiliteit in de regio kan Turkije alleen maar ten goede komen. Als het daarbij nog eens zichzelf kan profileren als degene die conflicten oplost in de regio, zou dat de regionale grootmachtenstatus kunnen aanwakkeren. Turkije heeft vooral tussen Israël en Syrië proberen te bemiddelen. Door de conflicten die ontstaan zijn tussen Israël en Turkije (zie infra) is de rol van Turkije als bemiddelaar uiteindelijk uitgespeeld. Dit is het bewijs dat Turkije verschillende belangen tegen elkaar afweegt. In het binnenland kon de strenge afwijzing van de AKP tegenover Israël op veel steun rekenen, dit heeft meer bijgedragen tot de overkoepelende doelstelling om electorale winst te boeken en aan de macht te blijven dan de bemiddelaarspositie die Turkije innam.

De opstanden in Syrië met de burgeroorlog als gevolg vormen een belangrijk keerpunt in de relatie Turkije-Syrië. Syrië wordt beschouwd als het pronkstuk van het *zero problems* beleid, tegelijkertijd wordt het de belangrijkste uitdaging voor het Turks buitenlands beleid. Zoals eerder vermeld heeft de AKP Assad opgeroepen bij het begin van de opstanden om democratische hervormingen door te voeren, toch wordt zijn ontslag op dat moment niet geëist door Turkije. Wanneer het conflict ontaard heeft dat directe gevolgen voor de veiligheid van Turkije. Als buurland is het cruciaal dat de stabiliteit van Syrië blijft behouden. Van ondergeschikt belang, maar niet te onderschatten, is het op economisch vlak voordeliger voor Turkije om de status quo te behouden. Turkije had namelijk veel investeringen in het land die door instabiliteit niet zouden blijven renderen.

De Syrische president deed net het tegenovergestelde van wat Turkije en andere landen hem hebben opgeroepen om te doen. Hij trad repressief op tegen de bevolking en heeft uiteindelijk zijn land in een burgeroorlog gebracht. Zoals eerder aangehaald bleek de invloed van Turkije in Syrië beperkt en kunnen er vragen gesteld worden of het beleid van *zero problems* wel een verstandig beleid was om

te voeren wanneer de soft power door de andere landen niet aanvaard wordt. Syrië zocht daarnaast steeds meer steun bij Iran, een concurrent van Turkije wat betreft het leiderschap in de Arabische wereld (Stein, 2014, p. 60).

Economisch gezien verslechterde vanzelfsprekend de relatie met Turkije hierdoor. Syrië bevindt zich naarmate de oorlog langer duurt, in chaos. Nog belangrijker zijn de veiligheidsdimensies die meespelen voor Turkije. Daarbij zijn er minstens drie van kapitaalbelang: de vluchtelingen crisis, de Koerdische kwestie en de opkomst van de terreurbeweging Islamitische Staat.

Ten eerste is er de vluchtelingen crisis. Zoals eerder al vermeld zijn er ongeveer 2,7 miljoen Syrische vluchtelingen die zich in Turkije bevinden (UNHCR, 2016, 16 mei). Het is voor een land een hele opdracht om zo veel mensen op te vangen. President Erdoğan ging zelfs zo ver om te zeggen dat het Syrisch conflict een intern Turks conflict is geworden (Barkey, 2011, p. 11). Turkije wordt door Syriërs niet gezien als een eindbestemming maar maakt deel uit van hun doortocht naar Europa, die ze maken door over zee te reizen via mensensmokkelaars. Hierin komt de relatie met Europa naar voren. Turkije bevindt zich in een zekere machtspositie omdat het controle kan uitoefenen op hoe het omgaat met vluchtelingen en de stroom naar Europa kan beperken. Er wordt opnieuw gesproken over een toetreding van Turkije tot de Europese Unie. Toch moet dit allemaal genuanceerd worden. Beide partijen handelen vanuit hun eigenbelang. Turkije kan meer geld binnenrijven en de visavoorwaarden voor Turkse reizigers naar Europa worden versoepeld. De Europese Unie van zijn kant probeert zo de vluchtelingenproblematiek op andere landen af te schuiven. Deze aspecten zijn voor beide partijen veel belangrijker dan een eventuele toetreding van Turkije tot de Unie.

Het is belangrijk om de vluchtelingenproblematiek in een breder kader te plaatsen maar dit alles neemt niet weg dat Turkije met de vele vluchtelingen zit en ze moet kunnen opvangen. Zo'n grote groep mensen opvangen zorgt voor financiële druk maar ook spanningen in dorpen en steden waar veel vluchtelingen toe komen (Tol, 2013, 26 september).

Ten tweede is er de opkomst van Islamitische Staat (IS) in zowel Irak als Syrië. IS veroorzaakt nieuwe conflicten in de regio, waardoor vele landen zich gaan herpositioneren zijn ten opzichte van het Syrische regime. Zo verklaarde Amerikaans minister van Buitenlandse Zaken John Kerry dat onderhandelingen met president Assad mogelijk zijn ("John Kerry: U.S. would negotiate with Assad", 2015, 15 maart). Premier Davutoğlu daarentegen wil alles doen in de strijd tegen IS, maar dat betekent ook in de strijd tegen Assad (Krever, 2015, 14 februari). Hij zegt dat Turkije de internationale gemeenschap meermaals heeft gewaarschuwd voor radicalisering in het gebied, net omdat de internationale autoriteiten niets doen tegen de wreedheden die in het land begaan worden door het regime. Als Assad blijft, zal Syrië een broedplaats blijven voor extremistische groeperingen volgens hem.

Zoals eerder vermeld krijgt Turkije kritiek door de banden die het zou hebben gehad met extremistische rebellengroepen in Syrië zoals al-Nusra. Turkije wordt er ook van beschuldigd wapens te leveren aan IS en de grens open te zetten voor Syriëstrijders die zich nadien bij IS zouden hebben aangesloten. Beide beschuldigingen worden met klem ontkend door de Turkse overheid (Pamuk & Tattersal, 2015, 21 mei). Het heeft er wel voor gezorgd dat de druk op Turkije werd opgevoerd om de strijd tegen IS voort te zetten. Turkije is daarnaast nog hechter gaan samenwerken met de VS (Barnard, Gordon & Schmitt, 2015, 27 juli). Toch is het duidelijk dat de strijd tegen Islamitische Staat niet de prioriteit is van Turkije.

Ten derde is er de Koerdische kwestie en in de ogen van Turkije de belangrijkste bedreiging. Een sterke gecentraliseerde Syrische staat is voor Turkije altijd van belang geweest omdat dit de enige manier is om een Koerdische autonome regio te voorkomen (Stein, 2014, p. 61). Door de Syrische burgeroorlog hebben Koerdische bewegingen in Syrië meer ruimte gekregen en zo de facto over de gebieden Kobane, Jazira en Afrin autonomie verworven. Het gebied waarnaar verwezen wordt als Rojava. Het vormt een directe bedreiging voor de Turkse territoriale integriteit. Turkije vreest dat Turkse gebieden aan de grens met Syrië zich zouden afscheuren en dat zo een onafhankelijk Koerdistan zou kunnen ontstaan.

Het is in Rojava dat de YPG (Koerdisch: Yekîneyên Parastina Gel, Engels: People's Protection Units) strijdt tegen Islamitische Staat. De YPG is gelieerd aan de PKK en in de ogen van Turkije een terroristische organisatie. De problematiek in de regio is dat Turkije de YPG probeert te bestrijden maar de YPG zelf bestrijdt IS en heeft daarvoor de steun van de Westerse bondgenoten van Turkije zoals de VS. Het Westen beschouwt de PKK ook als terroristische organisatie maar doet dat niet ten aanzien van de YPG. Turkije heeft laten weten dat zolang het zich bedreigd voelt door de YPG, het zal blijven doorgaan met bombardementen uit te voeren. De YPG van zijn kant beschuldigt Turkije ervan IS te steunen. Dit niet zo zeer via directe steun maar wel door de YPG te bombarderen en er voor te zorgen dat zij hun strijd niet kunnen voortzetten (BBC Monitoring, 2016, 19 februari). De escalatie van het conflict tussen Turkije en de PKK in het binnenland toont zeer duidelijk dat binnenlandse en buitenlandse politiek onmogelijk los van elkaar kunnen worden gezien. Bijlage 2 geeft een overzicht van de strijd van Turkije tegen de PKK, Syrische en Iraakse Koerden met daaraan gelinkt de strijd tegen IS⁴.

Van deze drie verschillende veiligheidskwesties is het duidelijk dat Turkije de grootste vrees heeft voor de Koerdische problematiek. Die strijd wordt niet alleen in het buitenland gevoerd, maar vooral in het binnenland. De hoogoplopende spanningen en aanslagen die in Turkije werden gepleegd, zijn daar een zeer duidelijk bewijs van.

DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

Turkije onderhield voor de opstanden goede relaties met Syrië en het autocratisch regime van Assad. De lakse reactie van Turkije op de opstanden in Syrië heeft zowel in eigen land als in andere landen in de Arabische wereld kritiek uitgelokt. Daar waar Turkije in Egypte de uitdrager van de democratie wou zijn, had het in Syrië liever het autocratisch regime aan de macht willen houden. Na het repressief optreden van Assad tegen de bevolking heeft Turkije zijn positie radicaal veranderd. Toch is het niet zo dat dit is ingegeven door de ideologie om de democratie in het land te installeren. Het is wel zo dat de grove mensenrechtenschendingen ook Turkije niet onberoerd laten en dat er duidelijk moet opgetreden worden tegen het regime van Assad. Aan de basis hiervan lag de vrees voor een vluchtelingenstroom naar Turkije, die er uiteindelijk ook gekomen is zoals hierboven werd beschreven (Stein, 2014, p. 62).

Tijdens een burgeroorlog is in de eerste plaats stabiliteit en het beschermen van de bevolking cruciaal, vooraleer er over democratie kan gesproken worden. Volgens Turkije is de enige manier om de rust in het land te laten terugkeren Assad buiten te krijgen. Als dat niet gebeurt, zullen radicale islamitische groeperingen hun voedingsbodem in Syrië blijven kennen. Davutoğlu maakt geen onderscheid tussen de periode voor IS en na want daar zit volgens hem het probleem niet. Het

⁴ Zie Bijlage 2 voor het overzicht

probleem is Assad en de wreedheden die hij begaat ten aanzien van de eigen bevolking (Krever, 2015, 14 februari). De volhardheid van Turkije heeft ervoor gezorgd dat het in een zeker isolement is gekomen omdat onder andere de VS zich veel meer zorgen maken over de opkomst van IS en hen wil bestrijden. Met de recente aanslagen in Europa is dit nog acuter geworden. De VS heeft al laten weten dat een tijdelijke oplossing met Assad een mogelijkheid is.

BESLUIT

Vanaf het moment dat de relatie tussen Turkije en Syrië genormaliseerd werd, nog voor de AKP aan de macht kwam, is het rationeel eigenbelang de belangrijkste drijfveer geweest om het Turks Syriëbeleid te sturen. Zowel op vlak van veiligheid en economie werden verschillende maatregelen genomen om de contacten te verbeteren. Op economisch gebied hield dit een vrijhandelsakkoord in, betere visvoorwaarden voor toeristen en het promoten van Turkse investeringen in Syrië. Op het gebied van veiligheid waren het vooral afspraken in verband met watergebruik en het aan banden leggen van de Syrische steun aan de PKK.

Het belangrijke keerpunt zijn de opstanden die uitbreken in 2011 in verschillende Arabische landen. Telkens werd er op een andere manier gereageerd door de verschillende regimes in de Arabische landen. In het geval van Syrië is het regime zeer repressief opgetreden en heeft hierdoor het land in een burgeroorlog gestort. Ook de reactie van Turkije is zeer verschillend op deze ontwikkelingen in verschillende Arabische landen. Waar Turkije in Egypte nog de uitdrager was van de democratie, in Libië even twijfelde, zien we opnieuw een andere reactie ten aanzien van het regime-Assad. Hoewel het een soennitische meerderheid is die op straat kwam, koos Turkije niet meteen de kant van de betogers. Wel werd er door Turkije meer democratie geëist. In de beginfase van de opstanden was er van panislamistische drijfveer relatief weinig sprake. De democratische hervormingen worden eerder geëist om geen volledig gezichtsverlies te leiden in de regio, toch stuitte de voorzichtige reactie op veel kritiek. Het is duidelijk dat de AKP de status quo met Assad wou behouden om zo het Turks eigenbelang te dienen. Opnieuw moet dit gezien worden als een afweging tussen verschillende belangen met als doel het behoud van Turkije met al zijn grenzen en het behouden van de welvaart voor de bevolking. Dit samen draagt bij tot een hoger doel: de AKP die de macht in handen kan houden en de steun blijft krijgen van de bevolking.

Door het falen van het *zero problems* beleid en de soft power van Turkije op Syrië, heeft de AKP haar positie ten aanzien van Assad radicaal veranderd. Van de status quo naar een Syrië zonder Assad. Opnieuw is de belangrijkste drijfveer het eigenbelang. Ditmaal vooral omwille van veiligheidsredenen. Turkije als buurland van een land in oorlog moet zichzelf daartegen beschermen. De drie belangrijkste veiligheidskwesties werden hierboven uitvoerig omschreven: de vluchtelingenstroom, de opkomst van Islamitische Staat en de Koerdische problematiek. Zoals werd gezegd is het vooral de Koerdische kwestie die de topprioriteit is van de regering, zowel in het binnenlands beleid als in het Syriëbeleid.

Toch mag ook hier de panislamistische drijfveer niet volledig verwaarloosd worden bij het begrijpen van het Turkse Syriëbeleid. De steun van Turkije aan soenni-islamitische gewapende groeperingen is voor een deel ideologisch gedreven. Het is te verregaand om te zeggen dat Turkije IS zeer doordacht heeft gesteund. Syriëstrijders zijn over de grens getrokken om zich aan te sluiten bij IS maar de volledige verantwoordelijkheid ligt daar bij niet bij Turkije alleen. Ook de landen waar een strijder vertrekt, dragen hun verantwoordelijkheid. Zoals de Koerdische YPG het zelf stelt, steunt Turkije IS op een onrechtstreekse manier door de YPG te bombarderen en door die strijders de grens te laten

overgaan zodat ze zich bij de gewapende groeperingen voegen die de YPG bestrijden. Opnieuw is dit niet ideologisch gedreven maar wel vanuit de vrees voor een onafhankelijke Koerdische regio op de grens tussen Turkije en Syrië.

Het is ook niet correct om te zeggen dat Turkije zich niets aantrekt van mensenrechten en democratie. Het zou voor meer stabiliteit in de regio zorgen mocht er uiteindelijk een democratie geïnstalleerd worden in Syrië. Maar hoe de situatie er vandaag uitziet, is democratie nu nog geen topprioriteit.

3.4 IRAK

PANISLAMISME

Wanneer in 2003 de VS van plan is om Irak aan te vallen, is de AKP nog maar een jaar aan de macht. Op dat moment is Erdoğan nog niet de premier maar wel zijn partijgenoot Abdullah Gül (Edel, 2012, p. 229). Toch kan Erdoğan al veel macht uitoefenen in de partij en hij is voorstander van steun aan de Amerikaanse inval. Maar er is ook een grote groep binnen de AKP die tegen is. Zij willen geen oorlog starten met een Arabisch land onder leiding van het Westen. Zij verwachten dat zo'n oorlog tot veel woede zal leiden bij andere Arabische landen. De meerderheid van de Turkse bevolking is daarnaast geen voorstander en protesteert tegen een oorlog met Irak. Turkije stond in de Golfoorlog (1990 – 1991) wel aan de Amerikaanse zijde en zou daarvoor een financiële compensatie krijgen maar kreeg die nooit. Dat zit nog vers in het geheugen op het moment dat de Amerikanen Turkije ook deze keer een financiële compensatie beloven. Het Turkse parlement stemt met een nipte meerderheid tegen het voorstel van Amerika, nadat de regering had gevraagd om voor te stemmen.

Zoals gezegd was Erdoğan voorstander om steun te geven aan de Amerikaanse invasie in Irak. Hoewel het anders is verlopen, kan er niet gezegd worden Turkije zich onder invloed van de AKP is gaan afzetten tegen de VS. Het is eerder ongewild tot een breuk gekomen met de VS. Het regime van Saddam Hoessein bevoordeelde nochtans de soennitische minderheid in het land, toch wou de AKP op dat moment het regime niet beschermen. De panislamistische visie is in deze situatie duidelijk afwezig. Hoewel Erdoğan niet kreeg waar hij op gehoopt had, heeft hij de situatie wel omgebogen in zijn eigen voordeel. Het feit dat er tegen het Amerikaanse verzoek werd gestemd, ook door veel AKP-parlementsleden, heeft ervoor gezorgd dat de AKP aan populariteit heeft gewonnen in eigen land en in andere Arabische landen. Ondanks die overwinning, heeft Erdoğan de tegenstemmers de mond gesnoerd door ze tijdens de parlementsverkiezingen van 2007 geen verkiesbare plaats meer te geven. Het maakt duidelijk dat Erdoğan het hen kwalijk neemt voor de verslechterde relatie met de VS. Van panislamisme of Neo-Ottomanisme is in de beginperiode van de AKP maar weinig te merken.

Toch is het in Irak dat de ideologie van Davutoğlu voor de eerste keer zijn vertaling krijgt in het beleid. De AKP gaat in de nasleep van de Amerikaanse interventie en de val van Saddam Hoessein steun verlenen aan de Iraakse Islamitische Partij (IIP), een partij die gegroeid is uit de Iraakse Moslimbroeders. Stein (2014, p. 9) ziet dit als het begin van een patroon waarbij de AKP steeds zal proberen om de Moslimbroeders in verschillende landen te versterken. De AKP steunt de IIP omwille van drie redenen. Ten eerste staat de AKP achter de politiek van de IIP wat betreft het vormen van een unitaire en gecentraliseerde staat, gebaseerd op de islamitische identiteit. Ten tweede is het de belangrijkste beweging in het soennitische blok op dat moment. Ten derde hoopt de AKP om zo een tegengewicht te bieden tegen de Koerden die aanspraak maakten op gebieden in Noord-Irak, alsook tegen de sjiitische partijen die gesteund worden door Iran. Het doel hiervan was om uiteindelijk meer invloed te verwerven in Irak. Om die strategie te vervolledigen, heeft Turkije ook steun geboden aan

de sjiieten om zo te bewijzen dat het niet meedoet aan sektarische politiek, in tegenstelling tot concurrent Iran (Stein, 2014, p. 23). Turkije zelf zag zich eerder als een neutrale bemiddelaar tussen de sjiitische en soennitische partijen om tot een consensus te komen, wat integraal deel uitmaakte van het *zero problems* beleid (Kirişci, 2011, p. 43).

Na verloop van tijd verschuift de steun van Turkije van de IIP naar de Iraqiya alliantie. Iraqiya is een politieke coalitie die bestaat uit Iraakse soennitische politieke partijen die streven naar een sterke en gecentraliseerde federale overheid in Irak. Iraqiya maakt hiervoor gebruik van een niet-sektarische politiek. Samen met Qatar en Saudi-Arabië steunt Turkije de vorming van Iraqiya. Het negatieve neveneffect hiervan is dat de Turkse Irakpolitiek om meer invloed te verwerven in het land uiteindelijk mislukt doordat het de steun verliest van de sjiitische groepen. Stein (2014, p. 25) geeft een aantal redenen voor deze veranderde Turkse politiek. Hij stelt dat de AKP het had gehad met het sjiitische regime in Bagdad en dat het volgens de AKP in Turks voordeel zou zijn dat er een soennitisch blok aan de macht komt. Daarnaast voelt Turkije aan dat Iraqiya op meer steun kan rekenen bij de bevolking dan de IIP. Aanvankelijk blijkt de politiek succesvol te zijn en Iraqiya wint 92 van de 325 zetels in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De partij van toenmalig premier Nouri al-Maliki wint er maar 89. Toch wordt hij opnieuw premier, met steun van Iran. Iraqiya valt uiteindelijk in 2012 en daarmee kalft ook de Turkse invloed af in Irak. Dit alles heeft een ander zeer belangrijk gevolg: Turkije gaat zich namelijk richten naar de Koerdische Regionale Overheid (Engels: Kurdistan Regional Government, KRG). Op dit aspect gaan we verder in onder het volgende luik 'Rationeel Eigenbelang'.

Vanaf het begin dat de AKP aan de macht is, bevindt Irak zich in een continu veranderende situatie. Terwijl in 2002 Saddam Hoessein nog aan de macht was, begint in 2003 de Amerikaanse Irakoorlog. In de jaren die erop volgen moet er gewerkt worden aan een nieuwe grondwet en verkiezingen. Niet alleen de Amerikanen blijven aanwezig maar ook andere landen zoals Iran proberen duidelijk hun invloed te laten gelden. Het bestuderen van de relatie Turkije-Irak moet daardoor ook anders worden aangepakt dan bij de relatie met Egypte, Libië en Syrië. In die landen beginnen grote veranderingen zich te voltrekken vanaf 2011, wanneer de AKP al negen jaar aan de macht is. De AKP heeft op dat moment al een bepaalde politiek uitgewerkt en verandert die gaandeweg. In Irak kan er een zeer duidelijk evolutie worden waargenomen, wat betreft de panislamistische visie. Wanneer de AKP aan de macht komt in 2002, is de partij duidelijk georiënteerd op de Verenigde Staten. Het is pas later dat de invloed van de ideeën van Ahmet Davutoğlu gehoor krijgen. Vanaf dan wordt de steun voor soennitische groeperingen een centraal punt binnen het buitenlands beleid. Uiteindelijk blijkt dat in Irak niet succesvol te zijn want door de interne Iraakse omstandigheden en de steun van Iran, heeft Turkije zijn beleid opnieuw moeten veranderen. Die verandering is ten voordele van de Koerdische Autonome Regio. Irak kan gezien worden als het eerste land waarbij de panislamistische visie wordt omgezet in beleidsdaden.

RATIONEEL EIGENBELANG

Turkije stemt tegen de invasie van Irak in 2003, ondanks dat Erdoğan het liever anders had gezien (zie supra). Het verliest hiermee inspraak in de invasie en moet zich er volledig buitenhouden (Fuller, 2008, p. 100). Voor Turkije heeft het daarnaast nog een veel belangrijker gevolg: de VS gaat hierdoor nauwer samenwerken met de Koerden. Dat zorgt bij Turkije uiteraard voor wrevel en angst dat de Koerden meer autonomie zouden kunnen verwerven in Irak. Door de chaos waar Irak zich in bevindt na de Amerikaanse inval, wordt de vrees van Turkije werkelijkheid. De Koerden krijgen in het

noorden van Irak meer autonomie. Wanneer Erdoğan uiteindelijk premier wordt in 2003, kan hij Turkije wel zo ver krijgen om een iets actievere rol te spelen in de Amerikaanse Irakoerlog.

Zoals eerder vermeld is de Turkse politiek om de soennitische partij *Iraqiya* aan de macht te krijgen mislukt. Turkije wordt hierdoor als het ware gedwongen om zich vanaf 2011 meer te focussen op de Koerdische Regionale Overheid (KRG). De controle over de Koerdische regio ligt in handen van president Massoud Barzani en zijn Koerdisch Democratische Partij (KDP). Barzani zoekt in 2005 al contact met de Turkse regering om economische redenen. Barzani ziet in Turkije een goede partner omdat beide zich tegen de PKK hebben gekeerd. Daarnaast vindt Barzani het belangrijk dat Iraaks-Koerdistan een inkomensbron kan verwerven onafhankelijk van Bagdad. Toch gaat Turkije hier pas op in vanaf 2011, om redenen die hierboven werden uitgelegd (Stein, 2014, p. 26). Deze ommekeer is een zeer belangrijk moment want het betekent dat Turkije zijn politiek verlaat om een sterke gecentraliseerde staat te steunen in Irak. Zo worden indirect stappen gezet tot de opsplitsing van Irak.

Op het eerste gezicht is het merkwaardig dat Turkije goede relaties aangaat met de KRG maar zoals eerder vermeld is de partij van Barzani ook vijandig ten opzichte van de PKK. Daarnaast wordt Barzani gerespecteerd door de Koerdische minderheid in Turkije. Hij riep de Turkse Koerden op om de gewapende strijd te stoppen en in plaats daarvan te onderhandelen met de AKP voor een vreedevolle oplossing (Barkey, 2011, p. 7). Door de goede relatie met de KRG kan de AKP bewijzen dat ze absoluut niet anti-Koerdisch is en dat niet alle Koerden pro-PKK zijn. Uiteindelijk draagt dit bij tot electorale winst van de AKP aangezien ze zo meer Turkse Koerden aan zich kan binden. Hoewel de Turkse politiek eerder door binnenlandse Iraakse omstandigheden en de steun van Iran is veranderd, heeft de AKP er toch haar voordeel uit kunnen halen.

Naast het electorale, brengt dit ook op economisch vlak voordeel met zich mee. Het is de private Turkse sector die een belangrijke rol speelt in Iraaks-Koerdistan. Er wordt zowel voedsel als bouwmaterialen geëxporteerd vanuit Turkije⁵. Daarnaast zijn de bouwwerken die Turkse bedrijven in de regio doen van groot belang. Turkse gas- en oliebedrijven hebben zich gevestigd in de regio om zo rechtstreeks aanspraak te maken op een deel van de koek van de olieopbrengsten. Omgekeerd wordt olie geëxporteerd naar Turkije en dient Turkije als transitland (Fuller, 2008, p. 104; Romano, 2015, p. 89). De economische interdependentie is daarnaast de politieke samenwerking ten goede gekomen. De keerzijde ervan is dat de olie-export vanuit Iraaks-Koerdistan ervoor gezorgd heeft dat de relatie tussen de centrale regering in Bagdad en die van Turkije verder is verslechterd. De KRG handelt namelijk als onafhankelijke leverancier zonder daarbij de toestemming te hebben van Bagdad (Natali, 2014, 28 februari). Voor de KRG is de relatie met Turkije van heel groot belang omdat het zo het eigen voortbestaan kan verzekeren. Dat aspect mag niet onderschat worden als een sterkte in de alliantie Turkije-KRG (Larrabee, 2010, p. 162).

De opkomst van Islamitische Staat heeft de relatie tussen Turkije en de KRG zwaar onder druk gezet. Ten eerste heeft de Iraakse handel geleden onder de aanvallen van IS in het noorden van het land. Daarnaast heeft de PKK in Irak wind in de zeilen gekregen. Het was in de bergen van Sinjar dat de Peshmerga, de strijdkrachten gelieerd aan Barzani, de Jezidi en Iraakse Christenen moest beschermen. Bij de inval van IS in het gebied zijn de Peshmergastrijders gevlucht en lieten zo het volk aan hun lot over. Het was de PKK, samen met de Syrische YPG, die een veilige corridor verzekerde

⁵ Zie Bijlage 3 voor import- en exportcijfers van 2003 – 2010.

voor de Jezidi om zo te vluchten naar Rojava. Dit heeft het imago van de PKK op internationaal vlak een boost gegeven (Ulgen & Urgen, 2014, p. 4; Stein, 2014, p. 78).

Een tweede belangrijke uitdaging is het onderhouden van de relatie met de KRG. Na de gebeurtenissen in de bergen van Sinjar heeft president Barzani kritiek geuit op Turkije omdat het niet genoeg gedaan heeft om Iraaks-Koerdistan mee te beschermen. Om het voortbestaan van de regio te verzekeren, heeft Turkije zich militair meer moeten engageren. Dat tot grote frustratie van de centrale regering in Irak. Onder druk van de VS, heeft Turkije beslist om zich terug te trekken uit de regio. Bagdad zag het als een illegale actie van Turkije die de soevereiniteit van Irak heeft geschonden. Als reactie daarop zei Erdoğan dat de troepen daar enkel gestationeerd waren om te vechten tegen Islamitische Staat. Turkije voegde er ook aan toe dat het in de toekomst beter gaat samenwerken met Bagdad in de strijd tegen IS (AFP, 2015, 20 december).

Het oploeiende conflict in Turkije zelf tussen de overheid en de PKK heeft ook gevolgen in de strijd in Noord-Irak. Zo zouden er verschillende luchtaanvallen geweest zijn vanuit Turkije op PKK-strijders in Irak (Ergan, 2016, 6 februari). Dat op zijn beurt zorgt voor spanningen in het binnenland en het is duidelijk dat zolang beide conflicten blijven voortduren, Turkije zich in een zeer onveilige situatie bevindt. Er is zowel een bedreiging van IS als van de PKK. De verschillende aanslagen die hebben plaatsgevonden in Turkije hebben dat zeer duidelijk gemaakt. De recente gebeurtenissen hebben veiligheid opnieuw bovenaan de agenda geplaatst. De vraag is of de alliantie tussen Turkije en Iraaks-Koerdistan sterk genoeg is om te overleven. In de academische wereld zijn de meningen hierover zeer verdeeld. Zo stelt Romano (2015), professor politieke wetenschappen aan de Missouri State University in Springfield, dat de alliantie zal standhouden net omdat ze gebaseerd is op economische voordelen voor beide partijen, veiligheidsbelang voor Turkije in de strijd tegen de PKK en de geografische nabijheid. Zoals eerder vermeld, ziet de KRG de relatie als een garantie voor haar eigen voortbestaan. Romano stelt dat de relatie gemakkelijk nog twintig jaar kan standhouden op deze manier. Ennis & Momani (2013), gelieerd aan de University of Waterloo in Canada, stellen dat als er een mogelijkheid komt dat de Koerden in Irak een volledig onafhankelijk Koerdistan kunnen uitbouwen, Barzani dat momentum niet zal laten voorbijgaan.

DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

Zoals in het luik 'Panislamisme' van deze case werd besproken, heeft een groep binnen de AKP tegen de deelname van Turkije aan de inval van Irak gestemd. Zij wilden geen oorlog beginnen met een Arabisch land aan de zijde van de VS. De inval van Irak kan gekaderd worden in de Pax Americana. Na de Koude Oorlog is de VS de enig overgebleven hegemon en wil unilateraal de wereld veranderen. De Irakoorlog zou voor Amerika een overwinning kunnen zijn als ze daar een regimewissel kan afdwingen en de democratie kan installeren. Dit zou ook impliceren dat de VS een regimewissel kan veroorzaken in elk land zonder enige internationale organisatie, zoals de Verenigde Naties, die daartegen kan in gaan. Turkije ziet zowel dit als een gevaar, als de vrees dat de VS de controle wil over olie in Irak.

Turkije probeert nadien om een bemiddelende rol te spelen in de nasleep van de val van Saddam Hoessein. Zo kwam de conferentie van de 'Neighbouring Countries of Iraq' voor het eerst samen in Istanbul in januari 2003 om een oplossing te vinden voor de oorlog maar ook na de oorlog bleef het platform bestaan (Aras, 2009, p. 138). Turkije heeft ook zijn invloed laten gelden om de nieuwe Iraakse grondwet te laten goedkeuren. De AKP, onder invloed van Davutoğlu, heeft de Iraakse Islamitische Partij (IIP) en andere soennitische groeperingen ervan overtuigd om voor de grondwet te

stemmen in het referendum. Dit wordt door Davutoğlu gezien als een van de belangrijkste verrichtingen die Turkije heeft kunnen doen in de heropbouw van Irak (Stein, 2014, p. 23). Het gaat hier dus niet alleen om steun aan soennitische partijen maar ook om een stabiele situatie te creëren in Irak en een democratisch systeem is daar volgens Turkije het middel voor. Erdoğan benadrukte toen dat Turkije gelijke relaties wil onderhouden met alle etnische groeperingen om zo de welvaart en de eenheid van Irak te garanderen. Daarnaast wil de AKP de soennitische Arabieren beschermen en vandaar blijft ze de soennitische politieke partijen steunen zoals eerder al vermeld werd. Dit geeft niet alleen blijk van een panislamistische drijfveer maar ook het beschermen van de mensenrechten van een bepaalde groep die anders snel in de onderdrukking zou kunnen komen.

Zoals eerder vermeld, wordt de goede band tussen Turkije en de Koerdische Regionale Overheid (KRG) in eigen land door de AKP gebruikt om Koerden aan zich te binden. Het is niet geheel eigenaardig dat dit onder de AKP gebeurt. Sinds de partij van Erdoğan aan de macht is, zijn er grote toenaderingen geweest tot de Turkse Koerden en de PKK. Er zijn een aantal maatregelen doorgevoerd zoals het recht om de Koerdische identiteit vrij te uiten in het onderwijs en de media. Er werd ook amnestie verleend aan een aantal PKK-leden (Tank, 2005, p. 70). Een belangrijke kanttekening bij de relatie Turkije-KRG is dat Turkije zo de regering in Bagdad omzeilt. Dit heeft voor de nodige spanningen gezorgd en zegt ook iets over hoe Turkije naar democratie kijkt.

BESLUIT

De relatie Turkije-Irak vertrekt vanuit een totaal andere situatie dan in landen zoals Syrië, Libië en Egypte, vandaar dat het een interessante case is om te bestuderen. In 2003 wordt Irak door de VS en een 'coalition of the willing' binnengevallen. Turkije neemt niet deel aan deze inval, hoewel Erdoğan het liever anders had gezien. Deze beslissing heeft voor de nodige frictie gezorgd tussen de VS en Turkije maar aan de andere kant werd het imago van Turkije in de Arabische landen verbeterd. In de beginperiode van de AKP kan nog niet gesproken worden van een panislamistisch beleid dat er op gericht is Turkije te laten wegdraaien van het Westen. Het is duidelijk dat wanneer de invloed van Davutoğlu sterker wordt, het beleid mee verandert. In die zin kunnen we Irak als het eerste land beschouwen waarin zijn panislamistisch beleid wordt geïmplementeerd. Turkije heeft duidelijk een aantal soennitische partijen gesteund. Daarnaast heeft de AKP ook actief meegewerkt om Irak naar een democratische situatie te brengen. Dit dient twee doelen: ten eerste is stabiliteit in Irak belangrijk voor de veiligheid in Turkije en ten tweede zou een democratie meer zeggenschap kunnen geven voor de soennitische partijen. Hierin spelen de drie drijfveren duidelijk samen mee. Het gaat hier zowel om het eigenbelang van Turkije, als het implementeren van de democratie en steun verlenen aan de soennitische partijen.

Turkije heeft uiteindelijk steeds meer gekozen om de soennitische partijen te steunen, ten koste van de sjiitische regeringspartij. Dat heeft ervoor gezorgd dat Turkije zijn invloed verliest in Irak en zich inlaat met sektarische politiek. Iran steunt de sjiitische regering en zorgt ervoor dat de premier opnieuw een sjiit is. Irak kan dus ook gezien worden als een falend panislamistisch beleid. De AKP gaat zich na het falen van dit beleid meer gaan richten op de Koerdische Regionale Overheid. Deze relatie dient meerdere belangen: op economisch vlak is ze belangrijk maar ook om de Koerden in eigen land aan de AKP te binden. Zo heeft Turkije het veiligheidsaspect kunnen ombuigen, waarbij voordien de KRG gevreesd werd omdat het de Koerden in Turkije zou kunnen steunen in het streven naar een autonome regio.

Met de opkomst van Islamitische Staat is deze relatie onder druk komen te staan. Vooral het veiligheidsaspect is hoog op de agenda komen te staan. De KRG vindt dat Turkije niet genoeg steun levert, terwijl de regering in Bagdad vindt dat Turkije geen steun mag leveren zonder hun toestemming want anders is het een schending van de territoriale integriteit. Daarnaast heeft de PKK in Irak wind in de zeilen gekregen door de opkomst van IS. De Peshmerga van Barzani bleken niet opgewassen tegen IS en konden zo de burgers uit Sinjar niet beschermen. De PKK heeft dit wel kunnen doen.

Het is duidelijk dat in de relatie Turkije-Irak verschillende drijfveren tegelijkertijd meespelen. Het rationeel eigenbelang is van groot belang zijn maar kan niet alles verklaren. Met de huidige strijd tegen Islamitische Staat, is het vanzelfsprekend dat het veiligheidsaspect nu het belangrijkste is. Hoe de relatie verder zal evolueren is moeilijk te voorspellen.

3.5 ISRAËL – PALESTINA

PANISLAMISME

De relatie tussen Israël en Turkije kent een lange geschiedenis. Israël is geen Arabisch land maar door de grote Palestijnse bevolking die er leeft, kan er uit de relatie veel geleerd worden over het Turks buitenlands beleid. Mocht de AKP een panislamistisch beleid voeren, dan moeten hiervan de repercussies kunnen worden waargenomen in Israël.

De positie van Jeruzalem was al een belangrijk punt nog voor de AKP aan de macht kwam. Het feit dat het onder exclusieve Israëlische controle staat, is voor Turkije moeilijk te aanvaarden. De moslimwereld ziet Turkije als een belangrijke speler om op te komen voor de rechten van de Palestijnse bevolking. In 2000, bij het begin van de Tweede Intifada, ook wel de al-Aqsa Intifada genoemd, kwam president Necdet Sezer op voor de Palestijnse bevolking: “De islamitische wereld is zeer aangedaan door het geweld dat werd gepleegd tegen onze Palestijnse broeders na het vrijdaggebied in Jeruzalem, een van de meest heilige plaatsen voor de islam.” Dit statement is des te opmerkelijk omdat Sezer een zeer seculiere president was (Fuller, 2008, p. 116). Het maakt duidelijk dat het conflict altijd al gevoelig heeft gelegen bij Turkije, nog voor de AKP aan de macht kwam en zelf toen de relatie met Israël goed was.

Aanvankelijk worden de banden met Israël onderhouden wanneer de AKP in 2002 aan de macht komt. Dat kan gekaderd worden in het *zero problems* beleid dat Turkije dan ten aanzien van de buurlanden hanteert. Vooraleer het kantelmoment zich in de relatie voordoet, het Davos-incident, zijn er al een aantal indicaties dat de relatie niet duurzaam blijkt te zijn. De eerste spanningen komen naar boven wanneer de AKP de moord op de Palestijnse leider sjeik Ahmed Yassin in 2004 veroordeelt als Israëlisch terrorisme (Edel, 2012, p. 234). Vanaf 2006 neemt Turkije een duidelijke positie in pro-Hamas. De partij is volgens de AKP meer representatief voor de Palestijnse bevolking dan Fatah. Fatah is de politieke beweging die geleid wordt door Mahmoud Abbas en die de controle heeft over de Westbank (Stein, 2014, p. 17). Het is in 2006 dat Hamas de verkiezingen wint en daarbij de steun krijgt van de AKP. Deze duidelijke positionering kan zowel verklaard worden vanuit het feit dat Turkije de democratie en de stem van de Palestijnse bevolking steunt maar ook door de panislamistische drijfveer. De AKP steunt een soennitische partij die opkomt voor de eigen bevolking tijdens de onderdrukking. Dit moment kan gezien worden als het beginpunt van het panislamistisch beleid dat Turkije wil voeren, net zoals de steun van de AKP aan soennitische partijen in Irak zoals beschreven werd bij de relatie Irak-Turkije.

Opnieuw kan hierin de hand van Davutoğlu op het buitenlands beleid gezien worden. Hij omschreef Israël ooit als de geopolitieke tumor van de regio (Ozkan, 2014, p. 128). De goede relatie met Hamas vormt in de internationale gemeenschap een belangrijk punt van kritiek ten opzichte van het beleid dat Davutoğlu voert. Hij counterde die kritiek door te stellen dat andere landen het resultaat moeten accepteren van democratische verkiezingen. Het zou een inmenging in interne aangelegenheden zijn, stelt hij, om economische maatregelen te nemen tegen de Palestijnse autoriteiten (Aras, 2009, p. 134). De panislamistische drijfveer komt hier duidelijk naar boven, alsook het beschermen van de democratie in de regio.

RATIONEEL EIGENBELANG

De relatie Turkije-Israël wordt voor de AKP-periode voornamelijk gedreven door het rationeel eigenbelang. De relatie was toen gebaseerd op economisch voordeel en militaire samenwerking. Het vrijhandelsakkoord dat werd afgesloten in 1997 zorgde voor een boost voor de handel tussen beide landen. Ook op vlak van energievoorziening werkten Turkije en Israël samen. Die samenwerking werd voortgezet onder de AKP en in 2007 kwam er een akkoord om een pijpleidingsysteem te bouwen tussen de Zwarte en Rode Zee om zo olie en gas vanuit Rusland en Azerbeidzjan via Turkije naar Israël te vervoeren (Fuller, 2008, p. 118). Er zijn duidelijke rationele economische belangen in de relatie met Israël maar toch blijkt deze niet duurzaam.

In 2007 lijkt er nog geen vuiltje aan de lucht tijdens het bezoek van de Israëlische president Shimon Peres aan zijn Turkse collega Abdullah Gül. Peres is de eerste Israëlische president die een toespraak gaf voor het Turkse parlement (Altunışık & Martin, 2011, p. 572). De diplomatieke relaties worden onderhouden zoals het *zero problems* beleid dat voorschrijft. Hierdoor kwam Turkije in de ideale positie om op te treden als bemiddelaar tussen Israël en landen waarmee het in conflict is. Zoals eerder vermeld, heeft Turkije bemiddeld in de relatie tussen Syrië en Israël. Daarnaast bemiddelde Turkije ook in het conflict tussen Israël en Palestina. Zo vond de ontmoeting tussen de Israëlische en Palestijnse president, Peres en Abbas, plaats in Ankara net voor de vredesconferentie in Annapolis (VS) op 27 november 2007 (Öniş & Yilmaz, 2009, p. 19). Deze bemiddelingspogingen droegen bij tot het imago van Turkije als regionale grootmacht.

Ten voordele van de Palestijnse zaak onttrekt Turkije zich van deze bemiddelaarspositie en kiest de kant van de Palestijnse bevolking. Deze positionering wordt duidelijk tijdens het Wereld Economisch Forum in Davos in 2009 zoals in het luik 'Democratie en mensenrechten' beschreven wordt. Erdoğan haalt er zwaar uit naar de Israëlische president Peres. De verwijdering van Turkije ten aanzien van Israël dient een belangrijk doel: het versterken van de macht van de AKP. Dit gebeurt op twee manieren. Ten eerste krijgt de AKP hierdoor veel steun in de Arabische wereld alsook bij de eigen bevolking. Ten tweede is het voornamelijk het leger dat goede relaties onderhield met Israël door militaire akkoorden af te sluiten. Door de felle kritiek op Israël breekt de AKP die relatie. In Turkije is er nog steeds een machtsstrijd bezig waarbij het leger, gelieerd aan de Kemalisten, een van de partijen is. Uit angst voor een coup heeft Erdoğan steeds geprobeerd om hun macht te beperken. Ook in de ogen van vele gewone Turken is de alliantie met Israël een puur militaire alliantie, die werd gebruikt tegen de democratisch verkozen regering (Bacik, 2009, p. 37 & Fuller, 2008, p. 118). De buitenlandpolitiek dient hier een zeer belangrijk binnenlands doel.

Hoewel er handel was tussen Israël en Turkije, stond Israël niet in de top tien van belangrijkste handelspartners. Op het vlak van Turkse exportbestemmingen stond Israël op een vrij lage plaats. De economische interdependentie tussen beide landen is dus beperkt (Bacik, 2009, p. 37). Ondanks de slechte diplomatieke relaties tonen de cijfers daarenboven aan dat de handel tussen beide landen niet gedaald is (Tür, 2011, p. 598). Een sterke daling is er wel te zien in het aantal Israëlische toeristen in Turkije, van ongeveer 550 000 in 2008 naar slechts 100 000 toeristen in 2010 (Tür, 2011, p. 594). De economische drijfveer moet duidelijk gerelativeerd worden.

Om de relatie in een internationale context te plaatsen, is de relatie met de Verenigde Staten van belang. Zowel Israël als Turkije zijn bondgenoten van de VS maar hebben geen gezamenlijke belangen meer. Hoewel er frustraties waren van de VS ten aanzien van de sterke kritiek van Turkije aan het Israëlisch adres, werd de relatie met Turkije niet verbroken. De reden daarvoor is dat Turkije op dat moment veel steun kreeg vanuit de Arabische wereld (Fuller, 2008, p. 120).

Op de website van het Turks ministerie van Buitenlandse Zaken is de pagina over de relatie met Israël blanco. Toch zijn er de laatste maanden indicaties dat er een verbetering tussen beide landen op til is. In november 2015 wijst de Israëlische premier Benjamin Netanyahu op het feit dat de handel tussen Turkije en zijn land nog nooit zo hoog is geweest. Een maand later publiceert het Israëlische dagblad Haaretz dat de laatste wijzigingen worden gelegd aan een akkoord dat tussen Israël en Turkije zou getekend worden (Ravid, 2015, 17 december).

President Erdoğan verklaart begin 2016 dat Israël een land zoals Turkije nodig heeft in de regio en dat omgekeerd Turkije Israël nodig heeft. Turkije had voordien al een aantal voorwaarden geuit waaraan voldaan moet worden vooraleer de relatie kan genormaliseerd worden. Zo vroeg Turkije een verontschuldiging en compensatie voor het Mavi Marmara-incident⁶. In 2013 kreeg Turkije die verontschuldigingen en ondertussen zou er ook een akkoord zijn over de compensatie. Daarnaast wil Turkije ook dat het embargo tegen Gaza wordt opgegeven voor Turkije. Dat zou willen zeggen dat Turkije gemakkelijk hulp kan leveren aan Gaza en dat hulp van derde landen via Turkije kan worden gebracht. In ruil daarvoor wil Israël dat Hamas zijn activiteiten in Turkije stopt. Maar volgens Turkije zijn er geen activiteiten van Hamas in eigen land. Er zou al een ontwerpakkoord zijn tussen beide landen om over te gaan tot normalisatie (Özer, 2016, 16 januari).

De toenadering tot Israël betekent dus geen verwijdering van Hamas en het door hen gecontroleerde Gaza. De opening van Gaza is een duidelijke voorwaarde voor Turkije. De heropbouw van de haven in Gaza zou daar een belangrijk onderdeel van uitmaken. Dit is niet alleen in het voordeel van Gaza maar het zou ook een duidelijk voordeel opleveren voor Turkije als het handel kan drijven met het gebied (Aronson, 2016, 3 maart). Het is net dit punt dat zeer moeilijk ligt bij Israël.

Er zijn nog andere voordelen die het aanhalen van de relatie met Israël zou kunnen opleveren. De verslechterde relatie tussen Turkije en Rusland heeft ervoor gezorgd dat Turkije naar andere landen moest kijken voor de import van gas (Arbell, 2015, 14 december). Turkije importeert namelijk het meeste gas vanuit Rusland. Israël zou daarbij een goed alternatief kunnen zijn om samen te werken.

⁶ In 2007 was Israël met een blokkade begonnen tegen Gaza. De 'Free Gaza Movement' en de Turkse Stichting voor Mensenrechten, Vrijheid en Humanitaire Hulp wilden met een konvooi hulpgoederen naar Gaza brengen. In het konvooi zat ook het Turkse passagiersschip Mavi Marmara, waar zeshonderd pro-Palestijnse sympathisanten aan boord waren. Israëlische commando's bestormden het schip en er ontstonden gevechten. Negen Turken kwamen om het leven.

Daarnaast zou Turkije hulp zoeken van de Israëlische inlichtingendienst om samen te werken in het Syrisch conflict.

Dat Turkije op dit moment betere relaties met Israël wil creëren is niet eigenaardig. Door de vele veranderingen die zich hebben voorgedaan in de regio, bevindt Turkije zich in een isolement. In Syrië wil Turkije kost wat kost Assad weg, iets wat niet meer noodzakelijk is voor andere landen. Het gaat de strijd eerder aan met de Koerden in Syrië dan met Islamitische Staat. Ook in Irak zijn de relaties niet goed. De relatie met de Koerdische Autonome Regio staat onder druk, alsook die met de regering in Bagdad. De relatie met al-Sisi van Egypte is heel slecht, hoewel ook daar veranderingen mogelijk zouden zijn. Turkije mag deze situatie dan wel omschrijven als een 'precious loneliness', toch wordt het duidelijk dat het land uit het isolement wil geraken. Een normalisatie met Israël maakt daar deel van uit.

DEMOCRATIE EN MENSENRECHTEN

Bij het aantreden van de AKP wordt meteen duidelijk dat de Palestijnse zaak een belangrijk element wordt in de buitenlandpolitiek. Davutoğlu beschrijft in zijn 'Strategische Diepte' zijn bewondering voor Hamas en hoe ze opkomen voor de rechten van de Palestijnse bevolking (Stein, 2014, p. 16). Zoals eerder beschreven werd, worden deze ideeën niet meteen omgezet in beleid maar wordt de relatie met Israël onderhouden.

De eerste belangrijke stap naar een verandering in het beleid, dat nauw verbonden is aan de panislamistische drijfveer, is de erkenning van de overwinning van Hamas tijdens de verkiezingen in 2006. Het argument van Turkije is dat als Hamas de stem krijgt van de eigen bevolking, geen enkel ander land zich daarover moet uitspreken. Zoals in het theoretisch kader beschreven werd, is dit de manier hoe Turkije naar de democratie kijkt. Er zijn verkiezingen en degene die de verkiezingen wint, kan heersen op zijn manier tot de volgende verkiezingen. Het was daarnaast voor Turkije van belang om Hamas op te nemen in het vredesproces en hiervoor krijgt het nadien felicitaties van verschillende staten waaronder Frankrijk (Sözen, 2010, p. 120; Aras, 2009, p. 135).

De Turkse bevolking is bezorgd om de rechten van de Palestijnse bevolking en daar speelt de AKP op in. Zoals hierboven beschreven, was het voor Turkije voordelig om goede relaties aan te gaan met Israël. Opnieuw wordt er een afweging gemaakt tussen welke beleidsdaden de overkoepelende doelstelling, het aan de macht blijven en verkiezingen winnen, kunnen bereiken. In de ogen van Turkije was het op dat moment voordeliger om op te komen voor de Palestijnse bevolking om zo de steun te krijgen van de eigen bevolking en van de Arabische wereld.

Tijdens het Wereld Economisch Forum in Davos in 2009 kiest Turkije resoluut voor de Palestijnse zaak. Op dat moment was de Gaza-oorlog, ook wel bekend als 'Operation Cast Lead', bezig. Het conflict in Gaza werd op vraag van Turkije op de agenda geplaatst. Erdoğan sprak president Peres aan en zei: "Als het op moorden aankomt, daar kunnen jullie iets van". Nadat hij door de gespreksleider het zwijgen werd opgelegd, stormde Erdoğan de zaal uit. Het kan moeilijk gezegd worden dat het een impulsieve daad van hem was aangezien het conflict door Turkije op de agenda was gezet (Edel, 2012, pp. 234–235). Volgens Bacik (2009) doet het er ook niet toe of zijn optreden al dan niet in scène werd gezet. In zijn artikel 'Turkish-Israeli Relations after Davos: A View from Turkey' kijkt hij terug op het incident en wat de betekenis ervan was voor de positie van Turkije in de regio. Hij gaat voornamelijk kijken naar de impact van het incident. Voor hem is het duidelijk dat de Turken het moreel correct vonden wat Erdoğan deed en dat ze vonden dat Israël het meer dan verdiende. Het is

een feit dat de populariteit van Erdoğan na de aanvaring met president Peres steeg zowel in eigen land als in andere Arabische landen. Het gaat hier om het beschermen van een bevolkingsgroep die onderdrukt wordt en waartegen oorlog wordt gevoerd. Het zijn Arabieren en ook dat is belangrijk in het verhaal. Hier komt opnieuw die panislamistische drijfveer boven. Israël geeft hierop kritiek door te stellen dat er zich binnen Turkije een gelijkaardig verhaal afspeelt met de Koerden in het land.

De recente toenadering zoals die werd beschreven onder 'Rationeel Eigenbelang', stelt de opening van Gaza als een belangrijke voorwaarde. President Erdoğan maakte dat zeer duidelijk in een interview (Karagöz, 2016, 2 januari):

There is no water or electricity there. Problems are not solved through shouting or fights. Months pass and the problems remain. We will soon finish the building of a hospital there. Under normal circumstances, it would have finished already. We need to send a ship that will provide electricity to Gaza. Another issue dear to our hearts is an end to the violation of the sanctity of Al-Aqsa Mosque compound.

Het gaat hier niet alleen om het strategisch belang voor Turkije maar er lijkt ook een oprechte zorg te zijn voor de Palestijnen. Dat is niet zo eigenaardig want zoals eerder werd geschreven, is de Palestijnse zaak altijd al een belangrijk issue geweest voor Turkije. Erdoğan verwijst hier opnieuw expliciet naar de Al-Aqsa moskee in Jeruzalem.

BESLUIT

In de relatie Turkije-Israël is het duidelijk dat panislamisme en het streven naar democratie en het beschermen van de mensenrechten nauw aan elkaar verbonden zijn. Het gaat hier om een grote Arabische bevolking die onderdrukt wordt en het is de islamistische partij Hamas die de verkiezingen in 2006 heeft gewonnen. De politiek ten aanzien van Israël en Palestina kan gekaderd worden binnen wat beschreven werd als panislamisme. De steun aan Hamas is een van de eerste beleidsdaden die als dusdanig kan gedefinieerd worden.

Na het Turks beleid ten aanzien van Irak, is de breuk met Israël de tweede barst in het *zero problems with neighbours* beleid. Het *zero problems* beleid was vooral gesteund op goede economische relaties behouden en de diplomatieke banden onderhouden. Doordat te doen komt Turkije in een gunstige positie om te bemiddelen en behoudt het de economische kracht om zo de welvaart van de Turken te verzekeren. Dit draagt uiteindelijk bij tot het aan de macht blijven van de AKP. Op het eerste gezicht is het dus merkwaardig dat Turkije hiervan afstapt maar zoals eerder gezegd ligt de situatie van Palestina Turkije nauw aan het hart. Het is vooral huidig premier Davutoğlu die een belangrijke schakel is geweest in de verandering van het beleid. De kritiek van Turkije aan het Israëlisch adres heeft hen de steun opgeleverd van de Arabische bevolking, zowel in andere landen als in eigen land.

Op economisch vlak blijkt zelf dat de relatie tussen Turkije en Israël hierdoor niet slechter is geworden. Zo haalt Turkije er dubbelvoordeel uit. Toch is dit geen ideale situatie voor Turkije vandaag de dag. Vandaar dat er tijdens de voorbije maanden opnieuw diplomatieke contacten zijn tussen Israël en Turkije. Dat kan verklaard worden vanuit het feit dat Turkije zich geïsoleerd voelt in de regio. Van een *zero problems* beleid met de buurlanden naar een beleid dat zowat met alle buurlanden problemen heeft veroorzaakt. Er is het Syrische conflict waarbij veel kritiek komt vanuit

verschillende hoeken in de wereld op de manier waarop Turkije ermee omgaat. Het heeft ook voor een breuk gezorgd in de relatie Turkije-Rusland. In Irak is de situatie chaotisch en is het moeilijk voor Turkije om de Koerden in Noord-Irak te steunen alsook samen de strijd tegen IS aan te gaan met de centrale regering. Ook de relatie met Egypte is er slecht aan toe na de coup van generaal al-Sisi. Dat Turkije de Palestijnse bevolking heeft gesteund, heeft op veel begrip kunnen rekenen maar de sterke steun aan Hamas wordt met argwaan bekeken. Vandaar dat een toenadering tot Israël voordelig zou zijn: Turkije zou uit het isolement kunnen komen en de relatie met Israël economisch verder kunnen uitbouwen. Toch betekent deze toenadering geen verwijdering van Hamas en de Palestijnen. De opening van Gaza is voor Turkije een zeer belangrijke voorwaarde vooraleer de relatie genormaliseerd kan worden.

4. ALGEMEEN BESLUIT

Onderzoeksvraag: *Wat zijn de drijfveren van de huidige Turkse regeerpartij AKP in haar buitenlands beleid ten aanzien van de Arabische wereld?*

De AKP is op dit moment veertien jaar aan de macht en het buitenlands beleid tijdens deze periode wordt gekenmerkt door een duidelijke evolutie ten aanzien van de Arabische landen. In deze masterproef werd die evolutie ontrafeld aan de hand van kantelmomenten in de relatie met vijf verschillende Arabische landen: Egypte, Libië, Syrië, Irak en Israël/Palestina. Het zijn tijdens die cruciale gebeurtenissen dat een beleid een belangrijke ommekeer kan maken of net consequent aangehouden wordt.

In de beginperiode van de AKP, wil de partij voornamelijk goede relaties aangaan met de verschillende buurlanden. Dit maakt deel uit van het zogenaamde *zero problems with neighbours* beleid. Dit beleid hield voornamelijk het aangaan van goede economische banden in, alsook op diplomatiek vlak de relaties verdiepen. Toen maakte het niet uit of dat buurland geleid werd door een dictator, autoritair regime of een democratisch verkozen regering. De drijfveer om democratie te installeren in de regio en de mensenrechten te beschermen is dan nog niet aanwezig. Aanvankelijk wordt het buitenlands beleid voornamelijk gestuurd door rationeel eigenbelang, meer specifiek het economisch belang. De AKP heeft haar succes deels te danken aan de economische vooruitgang in Turkije, die meer welvaart heeft gegenereerd voor de Turkse bevolking.

In het Westen werd dit beleid vaak beschreven als Turkije die zijn blik wegdraait van het Westen en zich volledig wil focussen op de Arabische wereld. Iets wat een indicatie zou kunnen zijn voor een panislamistisch beleid. Toch was dit niet het geval in die beginperiode. Het is namelijk in deze periode dat de AKP zeer veel moeite heeft gedaan om de toetreding tot de Europese Unie te faciliteren. Er werden op verschillende domeinen hervormingen doorgevoerd. Het is niet merkwaardig dat het beleid toch als pro-Arabisch wordt omschreven, aangezien in 2003 Turkije tegen deelname aan de inval in Irak, onder leiding van de Verenigde Staten, heeft gestemd. Verschillende AKP-leden stemden tegen, toch was de *leading man* van de partij, Recep Tayyip Erdoğan, voorstander van een deelname aan de zijde van de Amerikanen. Het was voor de huidige president van groot belang om de relatie met de VS te onderhouden, maar ongewild komt het tot een breuk tussen Turkije en de Verenigde Staten door deze tegenstemming. Wel kreeg de AKP veel steun van de Arabische landen voor haar stem tegen.

Hoewel Erdoğan vaak bestempeld wordt als een islamistisch leider, is het onder huidig premier Ahmet Davutoğlu dat de panislamistische visie haar vertaling kreeg in het beleid, dat ten aanzien van Irak en Israël. In Irak verleende de AKP in 2005 haar steun aan de Iraakse Islamitische Partij (IIP), een partij die gegroeid was uit de Iraakse Moslimbroeders. Een jaar later steunde ze de verkiezingsoverwinning van Hamas, een soennitisch-islamistische partij, in Palestina. Zoals besproken werd in de casestudie Irak, heeft het panislamistisch beleid ten aanzien van het land gefaald. Vanaf 2011, door de val van de partij *Iraqiya*, is het rationeel eigenbelang de belangrijkste drijfveer in de relatie Turkije-Irak, met de focus op de Koerdische Regionale Overheid (KRG).

Hoewel deze eerste tekenen van de panislamistische drijfveer te zien zijn vanaf 2005, blijft Turkije ten aanzien van de andere Arabische landen nog steeds het *zero problems* beleid aanhouden. Het beleid was er niet alleen op gericht om het economisch beter te doen maar ook om van Turkije een regionale grootmacht te maken die in verschillende conflicten kon optreden als bemiddelaar. Turkije was er op gericht om *soft power* uit te oefenen in de landen waar het goede relaties mee onderhield. Syrië, waar Turkije in het verleden vooral slechte banden mee had, werd gezien als het pronkstuk van dit beleid.

Tijdens de opstanden in de Arabische wereld in 2011 komt het *zero problems* beleid op de helling te staan en wordt ook duidelijk hoe weinig invloed Turkije effectief had in de Arabische landen. De Arabische revoluties worden voor de AKP gezien als het momentum om in verschillende Arabische landen de democratie te installeren zodat daar partijen aan de macht komen die een gelijkaardige visie hebben als de AKP. In de praktijk betekende dit dat Turkije voornamelijk partijen steunde gelieerd aan de Moslimbroeders. Dat werd heel duidelijk in Egypte waar de Moslimbroeders effectief aan de macht komen. Er werden verkiezingen gehouden en het is de Freedom & Justice Partij (FJP) van Mohamed Morsi die won. De AKP was een van de eerste om deze overwinning toe te juichen. Zowel de panislamistische drijfveer als de wil om de democratie te installeren, hebben een rol gespeeld in het bepalen van het buitenlands beleid ten aanzien van Egypte. Maar ook op economisch vlak konden hierdoor de banden in de toekomst verbeteren. Turkije-Egypte zou de as worden om zo de macht over de regio in handen te krijgen. Dit succes kwam aan zijn einde bij de staatsgreep van generaal al-Sisi. Het was met steun van een deel van de bevolking dat Morsi werd afgezet. Turkije verbrak hierop de banden met Egypte en bleef de Moslimbroeders verder steunen. Turkije argumenteerde dat Morsi democratisch verkozen werd en niet zomaar door een coup kon afgezet worden. De internationale gemeenschap volgde deze redenering niet en Turkije kwam daardoor geïsoleerd te staan in zijn standpunt.

In Libië was de panislamistische drijfveer niet van in het begin aanwezig, noch het streven naar democratie. Het was voornamelijk vanuit rationeel eigenbelang dat Turkije de status quo in Libië wou behouden. Hetzelfde kan gezegd worden van Syrië. In beide landen hadden veel Turkse privébedrijven investeringen gedaan en in Libië werden veel Turken tewerkgesteld in de bouwsector. Bij het uitbreken van de opstanden was een van de belangrijke punten dat deze investeringen moesten blijven renderen en dat de Turkse bevolking in Libië eerst in veiligheid moest worden gebracht. Hoewel de situatie in beide landen aanvankelijk gelijkend is, is de uitkomst totaal verschillend. In Libië kwam er een humanitaire interventie, waartegen Turkije gekant was omdat de AKP niet geloofde in de goede bedoelingen van het Westen. In Syrië is het conflict uitgedraaid op een burgeroorlog, met jihadistische bewegingen zoals Islamitische Staat die hun opmars hebben gemaakt.

In Libië kwam na de interventie, de panislamistische drijfveer aan de oppervlakte door de niet-internationaal erkende regering van al-Hassi te steunen. Maar Turkije nam ook deel aan de onderhandelingen van de Verenigde Naties om het Libisch conflict vreedzaam op te lossen. In 2015 kwam er een akkoord om een regering van nationale eenheid te vormen. Hoewel in Syrië aanvankelijk ook het panislamisme werd gebruikt om het buitenlands beleid te sturen, staat tot op vandaag het veiligheidsbelang het hoogst op de agenda. De redenen hiervoor zijn de vluchtelingenstroom, de opkomst van IS en de Koerdische problematiek. De laatste twee hebben er voor gezorgd dat hetzelfde is gebeurd in relatie tot Irak. Het oplaaiend conflict tussen de Turkse

overheid en de PKK heeft zijn repercussies in het buitenlands beleid. Turkije wil de PKK of PKK-gelieerde bewegingen bestrijden. Dat is voor Turkije van groter belang dan Islamitische Staat klein te krijgen. Hoewel Turkije meer met het Westen samenwerkt in de strijd tegen IS, heeft de harde positie tegen de PKK-gelieerde bewegingen, die op hun beurt ook tegen IS vechten, ervoor gezorgd dat Turkije ook op dat vlak in een isolement is geraakt.

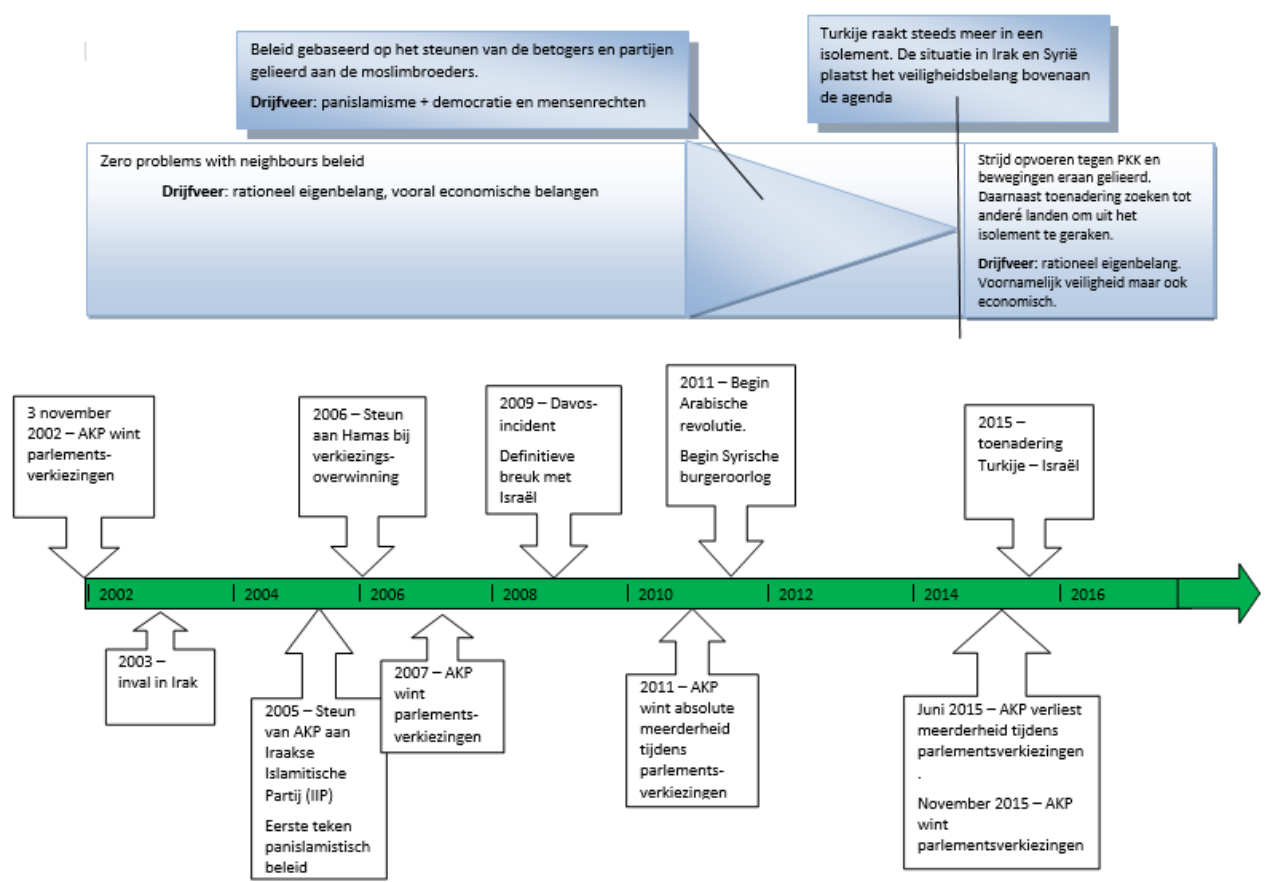
Turkije bevindt zich dus op dit moment in een situatie van 'precious loneliness'. Deze term probeert een positieve connotatie te geven aan het isolement waar Turkije in zit. Toch is het duidelijk dat het land hier wil uitraken. De toenadering tot Egypte maar zeker die tot Israël is hier het bewijs van.

Algemeen kan gesteld worden dat de steun aan soennitische partijen een instrument is om invloed te verwerven in de Arabische wereld. De islam is een belangrijk instrument om een samenhangsgevoel te creëren. De moslimsolidariteit heeft Turkije een zeker prestige gegeven in de Arabische wereld. Fuller (2014, p. 52) verklaart dit doordat de moslimwereld zich steeds belegerd heeft gevoeld door het Westen. Vandaar dat ze steeds op zoek gaan naar een nieuwe leider. In de Koude Oorlog kozen volgens hem om die reden verschillende landen de kant van de Sovjet-Unie. Nu was het aan Turkije om die rol als leider op te nemen. Fuller benadrukt dat het niet de bedoeling is van Turkije om alle moslims te verenigen maar wel hun gemeenschappelijke cultuur te bewaren en te versterken aangezien die kan leiden tot grotere samenwerking van de islamitische landen. Hierdoor krijgt de AKP meer steun van de eigen bevolking, aangezien de meerderheid daarvan het soennisme aanhangt. Dit panislamisme kan soms zeer irrationeel zijn, zoals in Libië duidelijk werd.

De drijfveer om democratie te installeren in de regio en de mensenrechten te laten respecteren is opnieuw een instrument om invloed te verwerven. Hoewel er kanttekeningen kunnen geplaatst worden bij het Turks democratisch systeem en respect voor de mensenrechten, lijkt dit een drijfveer die altijd heeft meegespeeld in het buitenlands beleid. Voor Turkije is het belangrijk dat er stabiliteit komt in de regio en de AKP gelooft dat door democratische regimes te installeren, dat verwezenlijkt kan worden. Het moet wel genuanceerd worden want Turkije was een voorstander van een Libië met Qadhafi omdat ook hij stabiliteit verzekerde. Deze visie wordt dus niet consequent doorgevoerd en Turkije gebruikt het argument voornamelijk om bepaalde belangen te dienen: binnenlands om kiezers te winnen, maar ook om andere drijfveren toe te dekken zoals steun verlenen aan de Moslimbroeders. In het geval van de strenge veroordeling van de coup van al-Sisi in Egypte, had het als binnenlands doel om aan de betogers in eigen land duidelijk te maken dat Erdoğan en de AKP niet hetzelfde lot zouden ondergaan als Morsi en zijn FJP.

Het rationeel eigenbelang, vooral op vlak van veiligheid, neemt op cruciale momenten de overhand. Wanneer de veiligheid en de territoriale integriteit van Turkije op het spel staat, is dat van kapitaalbelang. Hierin is de Koerdische problematiek het belangrijkste aspect. In landen waar dat rationeel belang, zowel op vlak van veiligheid als economische banden, minder aanwezig is, worden de ideologische drijfveren meer uitgespeeld. Egypte is hier een duidelijk het voorbeeld van.

Het is niet mogelijk om te zeggen dat er continu een bepaalde drijfveer is die het Turks buitenlands beleid stuurt. Ook is het niet mogelijk om dit steeds te veralgemenen naar de volledige Arabische wereld. Elke relatie heeft haar eigen geschiedenis, heden en toekomst die door de omstandigheden anders wordt ingevuld. Toch kan deze evolutie op basis van een tijdlijn in kaart worden gebracht. Op deze tijdlijn worden de verschillende belangrijke kantelmomenten aangeduid, alsook de drijfveren die op dat moment hoofdzakelijk meespelen.

Het onderzoek heeft aangetoond dat ondanks de ideologische drijfveren, het rationeel eigenbelang snel de overhand neemt ten aanzien van de Arabische wereld. In de literatuur over het Turks buitenlands beleid, wordt vaak vooraf een positie ingenomen ten aanzien van de drijfveren zoals die in deze masterproef werden besproken. Hierdoor worden sommige gebeurtenissen te bevooroordeeld besproken. Door deze verschillende mogelijke drijfveren tegenover elkaar te zetten tijdens die cruciale momenten, is het mogelijk geweest om te kijken welke uiteindelijk de overhand halen. Zoals eerder vermeld, is de overkoepelende doelstelling van een partij steeds om aan de macht te komen en aan de macht te blijven. Deze doelstelling overstijgt de drie andere drijfveren.

Verder onderzoek naar het buitenlands beleid van de AKP zou eventueel kunnen aantonen dat deze bevindingen ook in relatie tot andere landen bevestigd worden, zowel binnen als buiten de Arabische wereld. In deze masterproef werd de relatie tussen Turkije en grootmachten zoals de Verenigde Staten en de Europese Unie een aantal keren aangehaald. Toch werden deze niet uitgebreid onderzocht dus verder onderzoek hiernaar zou het Turks buitenlands beleid onder de AKP nog beter in kaart kunnen brengen.

BIBLIOGRAFIE

AFP, (2015, 20 december). Turkish troops move out of northern Iraq after Obama appeal for calm. *The Guardian*. Geraadpleegd via <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/20/turkish-troops-move-out-of-northern-iraq-after-obama-appeal-for-calm>

Akgün, M. & Gündoğar, S.S. (2012). The Perception of Turkey in the Middle East 2011. *TESEV Foreign Policy Programme, second edition*, 1-33.

Altunışık, M.B. & Martin, L. G. (2011). Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP. *Turkish Studies*, 12 (4), 569-587.

“An overview of Turkish-Egyptian relations”, (2013, 25 november). *Middle East Monitor*. Geraadpleegd via <https://www.middleeastmonitor.com/news/europe/8504-an-overview-of-turkish-egyptian-relations>.

Aras, B. (2009). The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy. *Insight Turkey*, 11 (3), 127-142.

Arbell, D. (2015, 14 december). Back together? Why Turkey-Israel relations may be thawing. *Brookings*. Geraadpleegd via <http://www.brookings.edu/blogs/markaz/posts/2015/12/14-turkey-israel-thawing-relations-arbell>

Aronson, G. (2016, 6 maart). What the Israeli-Turkish reconciliation says about Gaza. *Al Jazeera*. Geraadpleegd via <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/03/israeli-turkish-reconciliation-gaza-160303052254804.html>.

Aydoğan, M. (2015, 18 december). Experts: Normalization of relations between Turkey, Egypt possible if conditions fulfilled. *Daily Sabah*. Geraadpleegd via <http://www.dailysabah.com/diplomacy/2015/12/19/experts-normalization-of-relations-between-turkey-egypt-possible-if-conditions-fulfilled>

Bacik, G. (2009). Turkish-Israeli Relations after Davos: A View from Turkey. *Insight Turkey*, 11 (2), 31-41.

Barchard, D. (2014, 26 december). Is there a thaw in Turkish-Egyptian relations?. *Middle East Eye*. Geraadpleegd via <http://www.middleeasteye.net/columns/there-thaw-turkish-egyptian-relations-39146413>

Barkey, H. J. (2011). Turkish Foreign Policy and the Middle East. *Ceri Strategy Papers*, 10, 1-13.

Barnard, A., Gordon, M.R., & Schmitt, E. (2015, 27 juli). Turkey and U.S. Plan to Create Syria ‘Safe Zone’ Free of ISIS. *New York Times*. Geraadpleegd via <http://www.nytimes.com/2015/07/28/world/middleeast/turkey-and-us-agree-on-plan-to-clear-isis-from-strip-of-northern-syria.html?action=click&pgtype=Homepage&module=first-column-region®ion=top-news&WT.nav=top-news&r=0>

BBC Monitoring (2016, 19 februari). Turkey v Syria's Kurds v Islamic State. *BBC News*. Geraadpleegd via <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-33690060> .

Borroz, N. (2014, 11 november). *Turkey's Energy Strategy: Kurdistan over Iraq*. Geraadpleegd via Natural Gas Europe: <http://www.naturalgaseurope.com/turkey-energy-strategy-kurdistan-iraq> .

Capagtay, S. (2009, 24 april). *The AKP's Foreign Policy: The Misnomer of 'Neo-Ottomanism'*. Geraadpleegd via <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-akps-foreign-policy-the-misnomer-of-neo-ottomanism> .

Capagtay, S. & Sievers, M. (2015, 8 maart). Turkey and Egypt's Great Game in the Middle East. *Foreign Affairs*. Geraadpleegd via <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2015-03-08/turkey-and-egypts-great-game-middle-east>

Cengiz, P. (2015, 5 september). Time for Turkey to face the water crisis. *Today's Zaman*. Geraadpleegd via: http://www.todayszaman.com/columnist/peli-n-cengi-z/time-for-turkey-to-face-the-water-crisis_398244.html

Cengiz, S. (2013, 25 december). From honeymoon to bitter divorce: Turkey-Egypt relations in 2013. *Today's Zaman*. Geraadpleegd via http://www.todayszaman.com/diplomacy_from-honeymoon-to-bitter-divorce-turkey-egypt-relations-in-2013_334933.html

Cetinel, H. (2014, 14 november). Vredesproces Turkije en de PKK op de helling?. *MO**. Geraadpleegd via <http://www.mo.be/analyse/turkije-en-de-pkk-er-nog-hoop-voor-het-vredesproces> .

Cook, S.A. & Koplou, M. (2013, 3 juni). How Democratic Is Turkey? Not as democratic as Washington thinks it is. *Foreign Policy*. Geraadpleegd via <http://foreignpolicy.com/2013/06/03/how-democratic-is-turkey/> .

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10 (1), 77-96.

Davutoğlu, A. (2012). Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring. *Turkey Policy Paper Series*, 2012 (3), 1-9.

Devos, C. (red.) (2014). *Een plattegrond van de macht. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen (Derde, volledig herwerkte, editie)*. Gent: Academia Press.

"Early writings reveal the real Davutoğlu" (2014, 13 augustus). *Al-Monitor*. Geraadpleegd via Al-Monitor <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/08/zaman-Davutoğlu-ideologue-behlul-ozkan-academic-akp-islamic.html#ixzz3od3Rrb6S> .

Edel, P. (2012). *De diepte van de Bosporus*. Berchem: EPO vzw.

“Egypt to hurt its economy by canceling trade agreement: Turkish Foreign Ministry” (2014, 29 oktober). Hurriyet Daily News. Geraadpleegd via <http://www.hurriyetdailynews.com/egypt-to-hurt-its-economy-by-canceling-trade-agreement-turkish-foreign-ministry.aspx?pageID=238&nID=73604&NewsCatID=344>

Ennis, C. A. & Momani, B. (2013). Shaping the Middle East in the Midst of the Arab Uprisings: Turkish and Saudi foreign policy strategies. *Third World Quarterly*, 34 (6), 1127-1144.

“Erdoğan says he will not meet Sisi unless Brotherhood death sentences lifted” (2015, 7 februari). *Today's Zaman*. Geraadpleegd via http://www.todayszaman.com/diplomacy_Erdoğan-says-he-will-not-meet-sisi-unless-brotherhood-death-sentences-lifted_411638.html

Ergan, U. (2016, 6 februari). Turkish military launches large air campaign on PKK targets in northern Iraq. *Hurriyet Daily News*. Geraadpleegd via <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-military-launches-large-air-campaign-on-pkk-targets-in-northern-iraq.aspx?pageID=238&nID=94836&NewsCatID=509>

Europese Unie. *Hoe wordt een land lid van de EU?*. Geraadpleegd op 18 december 2015 via http://europa.eu/about-eu/countries/joining-eu/index_nl.htm.

Falk, R. (2014, 25 januari). Majoritarian democracy vs republican democracy. *Al Jazeera*. Geraadpleegd via <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/majoritarian-democracy-v-repub-2014113111030117430.html>

Freedom House. *Turkey, Freedom of the Press 2015*. Geraadpleegd op 18 december 2015 via <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/turkey>.

Fuller, G.E. (2014). *Turkey and the Arab Spring: Leadership in the Middle East*. Bozorg Press.

Fuller, G.E. (2008). *The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

“John Kerry: U.S. would negotiate with Assad” (2015, 15 maart). *CBS News*. Geraadpleegd via <http://www.cbsnews.com/videos/john-kerry-u-s-would-negotiate-with-assad/>

Karagöz, S. (2016 2 januari). Palestinians will benefit from Turkish-Israeli rapprochement: President Erdoğan. *Daily Sabah*. Geraadpleegd via <http://www.dailysabah.com/diplomacy/2016/01/02/palestinians-will-benefit-from-turkish-israeli-rapprochement-president-Erdoğan>

Kardaş, Ş. (2011). Turkey and the Arab Spring: Coming to Terms with Democracy Promotion?. *The German Marshall Fund of the United States – Policy brief*, 1-5.

Kirişçi, K. (2011). Turkey's “Demonstrative Effect” and the Transformation of the Middle East. *Insight Turkey*, 13 (2), 33-55.

Kirisci, K. (2015, 2 november). Erdoğan's victory isn't a win for Turkish democracy. *Brookings*. Geraadpleegd via <http://www.brookings.edu/blogs/order-from-chaos/posts/2015/11/02-turkish-election-results-akp-kirisci> .

Kirkpatrick, D.D. (2011, 12 september). Premier of Turkey Takes Role in Region. *New York Times*. Geraadpleegd via http://www.nytimes.com/2011/09/13/world/middleeast/13egypt.html?_r=1 .

Krever, M. (2015). *Turkey willing to put troops in Syria 'if others do their part,' Prime Minister says*. Geraadpleegd op 30 maart 2016 op <http://edition.cnn.com/2014/10/06/world/meast/amanpour-Davutoğlu-interview/>

Laessing, U. (2014, 25 augustus). Libya's ex-parliament reconvenes, appoints Omar al-Hasi as PM. *Reuters*. Geraadpleegd via <http://in.reuters.com/article/libya-security-parliaments-idINKBN0GP18O20140825>

Larrabee, S. F. (2010). Turkey's New Geopolitics. *Survival: Global Politics and Strategy*, 52 (2),157-180.

Ministry of Foreign Affairs. *Turkey's Perspectives and Policies on Security Issues*. Geraadpleegd op 16 december 2015 op <http://www.mfa.gov.tr/i-turkey-s-security-perspective-historical-and-conceptual-background-turkey-s-contributions.en.mfa> .

Ministry of Foreign Affairs. *Turkey's Energy Strategy*. Geraadpleegd op 16 augustus 2015 op <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa> .

Mirenzi, N. (2011, 27 september). Erdoğan and Secularism. Geraadpleegd via <http://www.resetdoc.org/story/00000021750>

Natali, D. (2014, 28 februari). Iraqi oil dispute reveals KRG vulnerability. *Al-Monitor*. Geraadpleegd via <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/02/baghdad-erbil-crisis-krf-financial-oil.html#>

Nawara, W. & Baban, F. (2013, 24 november). The lost promise of Turkey-Egypt relations. *Al-Monitor*. Geraadpleegd via <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/turkey-egypt-relations.html#>

Oktav, O.Z. (2003). Water dispute and Kurdish separatism in Turkish-Syrian relations. *The Turkish Yearbook*, volume 24, 91-117.

Öniş, Z. & Yılmaz, S. (2009). Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era. *Turkish Studies*, 10 (1), 7-24.

Öniş, Z. (2012). Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Turkey*, 14 (3), 45-63.

Özer, V. (2015, 16 januari). Turkey-Israel relations will normalize soon. *Hurriyet Daily News*. Geraadpleegd via <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-israel-relations-will-normalize-soon.aspx?PageID=238&NID=93922&NewsCatID=466>

Ozkan, B. (2014, 23 juni). The collapse of Davutoğlu's Pan-Islamist foreign policy. *Hurriyet Daily News*. Geraadpleegd via <http://213.243.16.78/the-collapse-of-Davutoğlus-pan-islamist-foreign-policy.aspx?pageID=449&nID=68125&NewsCatID=396>.

Ozkan, B. (2014). Turkey, Davutoğlu and the Idea of Pan-Islamism. *Survival: Global Politics and Strategy*, 56 (4), 119-140.

Pamuk, H. & Tattersall, N. (2015, 21 mei). Exclusive: Turkish intelligence helped ship arms to Syrian Islamist rebel areas. *Reuters*. Geraadpleegd op 30 maart 2016 via <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-arms-idUSKBN0061L220150521>

Romano, D. (2015). Iraqi Kurdistan and Turkey: Temporary Marriage. *Middle East Policy*, 22 (1), 89-101.

Ravid, B. (2015, 17 december). Five Years After Gaza Flotilla Raid, Israel and Turkey Reach Understandings on Ending Crisis. *Haaretz*. Geraadpleegd via <http://www.haaretz.com/israel-news/1.692478>

Stein, A. (2014). *Turkey's New Foreign Policy: Davutoğlu, the AKP and the Pursuit of Regional Order*. Abingdon: Routledge Journals.

Tank, P. (2005). Analysis: The effects of the Iraq War on the Kurdish issue in Turkey. *Conflict, Security & Development*, 5(1), 69-86.

Taspinar, Ö. (2008). Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism. *Carnegie Papers*, number 10, 1-28.

Taştekin, F. (2014, 4 december). Turkey's war in Libya. *Al-Monitor*. Geraadpleegd via <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/12/turkey-libya-muslim-brotherhood.html#>

Tol, G. (2013, 26 september). Erdoğan's Syria Frustrations. *Foreign Policy*. Geraadpleegd via <http://foreignpolicy.com/2013/09/26/Erdoğan-syria-frustrations/>

Tolba, A. & al-Warfalli, A. (2015, 27 februari). Libyan PM says Turkey supplying weapons to rival Tripoli group. *Reuters*. Geraadpleegd via <http://www.reuters.com/article/us-libya-security-turkey-idUSKBNOLV1S120150227>

Tür, Ö. (2011). Economic Relations with the Middle East Under the AKP—Trade, Business Community and Reintegration with Neighboring Zones. *Turkish Studies*, 12 (4), 589-602.

"Turkey has world's 10th most powerful army" (2015, 19 mei). *Hurriyet Daily News*. Geraadpleegd via <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-has-worlds-10th-most-powerful-army.aspx?pageID=238&nID=82668&NewsCatID=341> .

"Turkey terror attack: mourning after scores killed in Ankara blasts". (2015, 11 oktober). *The Guardian*. Geraadpleegd via <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/10/turkey-suicide-bomb-killed-in-ankara>

Troulis, M. (2015). How far is Turkey from a Mearsheimerian tragedy?. *Turkish Policy Quarterly*, 14 (2), 119-125.

Ulgen, S. & Ergun, F.D. (2014). A Turkish Perspective on the Rise of the Islamic Caliphate. *Centre for Economics and Foreign Policy Studies (EDAM), series 2014/6*, 1 – 8.

UNHCR (2016). *Syria Regional Refugee Response*. Geraadpleegd op 16 mei 2016 via <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> .

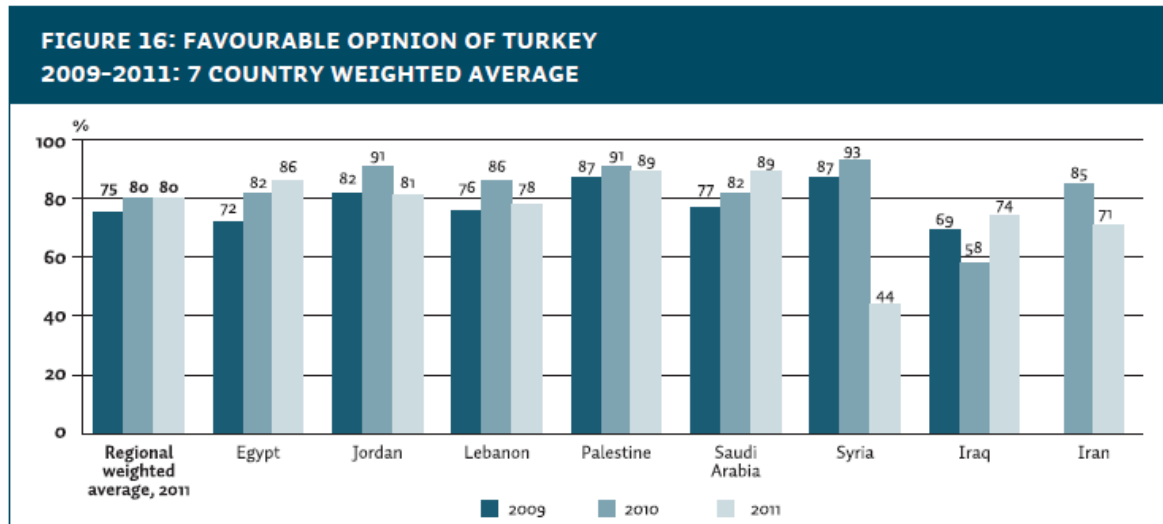
VN (2014). General Assembly, Sixty-ninth session. Geraadpleegd op 13 februari 2015 op <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/11/PDF/N1454711.pdf?OpenElement> .

Walt, S.M. (1990). *The Origins of Alliance*. Ithaca: Cornell University Press.

Yavuz, H. & Özcan, N.A. (2006). The Kurdish question and Turkey's Justice and Development Party. *Middle East Policy*, 13 (1), 102-119.

Younis, A. & Younis, M. (2012, 23 maart). Egyptians Sour on U.S., Eye Closer Ties to Turkey, Iran. *Gallup*. Geraadpleegd via <http://www.gallup.com/poll/153401/Egyptians-Sour-Eye-Closer-Ties-Turkey-Iran.aspx>

Zakaria, F. (2007). *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad (Revised Edition)*. New York City: W. W. Norton & Company.

Akgün, M. & Gündoğan, S.S. (2012). The Perception of Turkey in the Middle East 2011. *TESEV Foreign Policy Programme, second edition*, 1-32.

Are closer relations with _____ a good thing or a bad thing for Egypt?

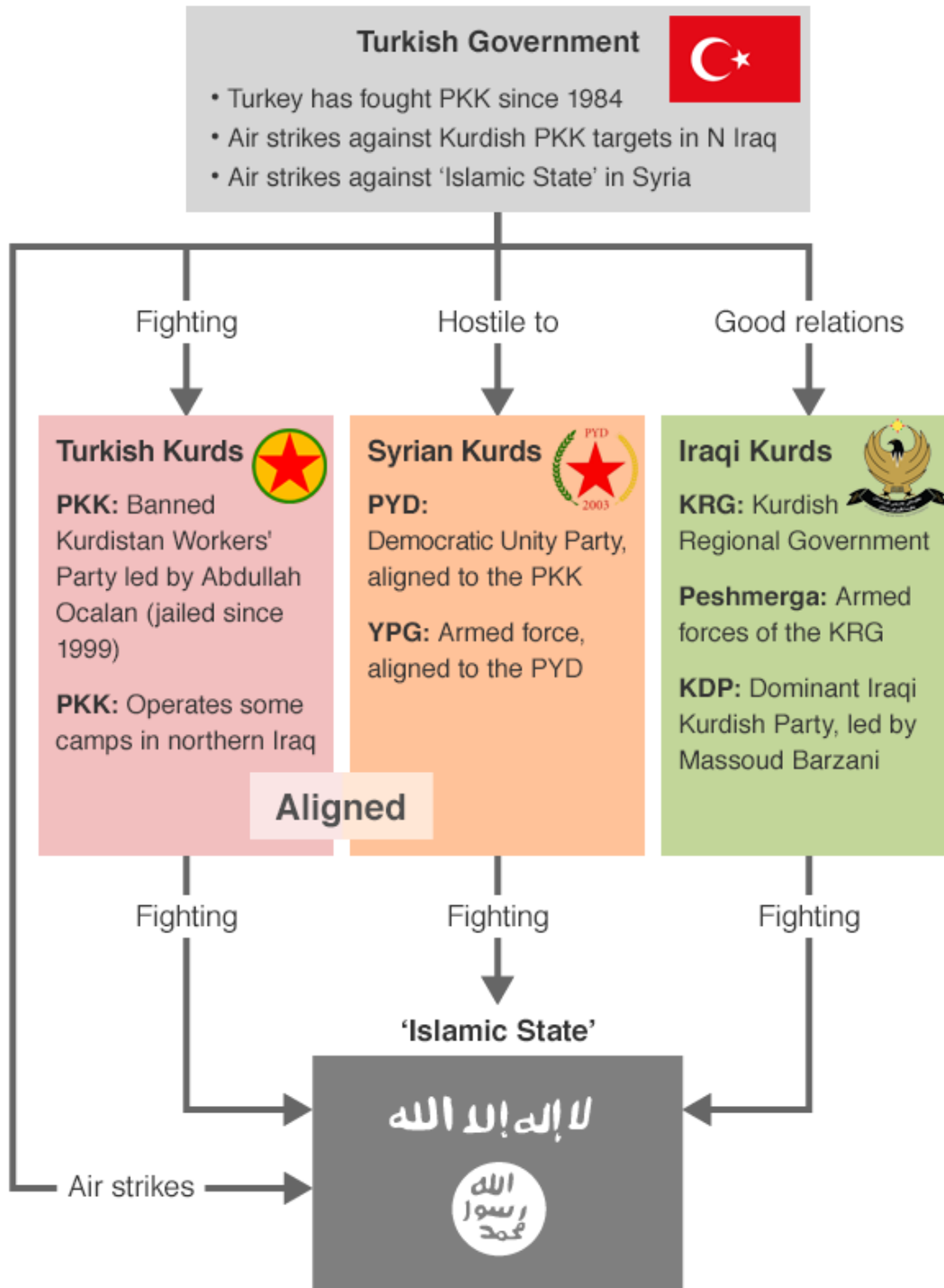
Asked of Egyptian adults

	Good thing	Bad thing	Change in "good thing" since December 2011
Turkey	60%	19%	4
Iran	41%	38%	-2
U.S.	28%	56%	-13

Jan. 31-Feb. 7, 2012

Younis, A. & Younis, M. (2012, 23 maart). Egyptians Sour on U.S., Eye Closer Ties to Turkey, Iran. *Gallup*. Geraadpleegd via <http://www.gallup.com/poll/153401/Egyptians-Sour-Eye-Closer-Ties-Turkey-Iran.aspx>

Kurdish groups, Turkey and the Islamic State

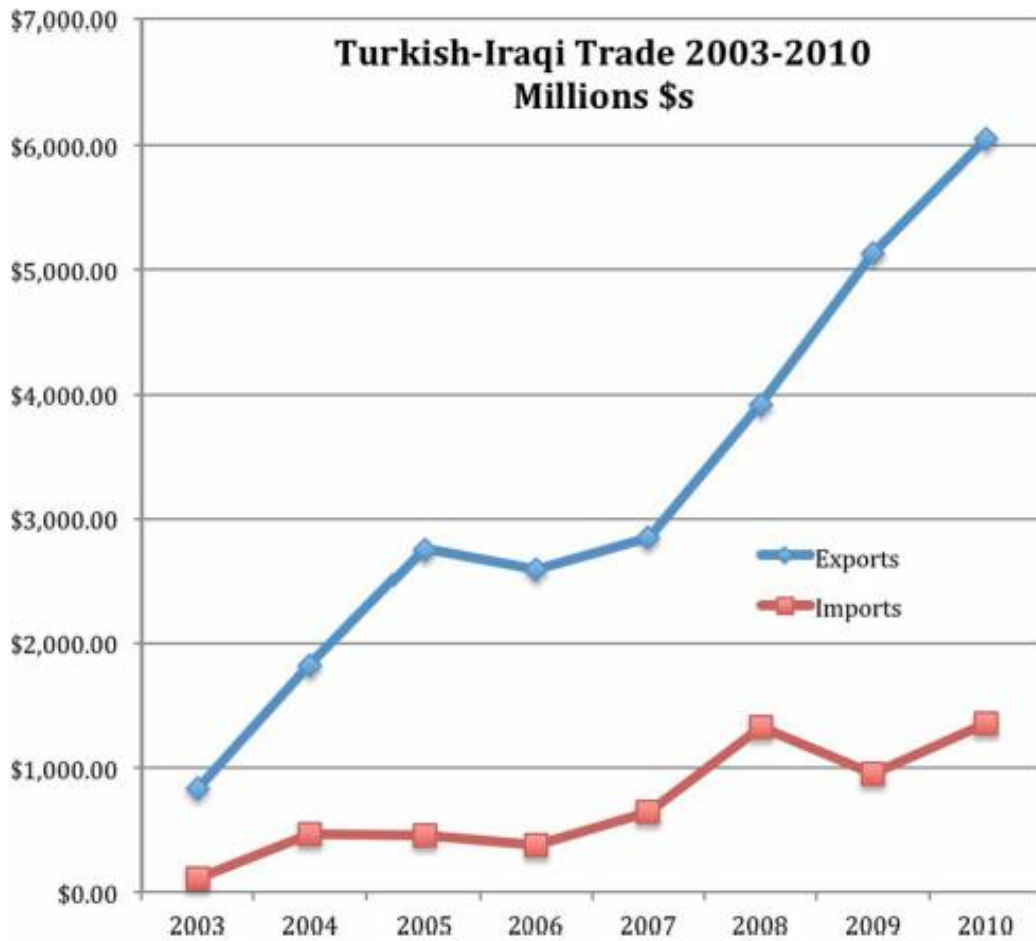

Figure 1. Turkish–Iraqi Trade.

Source: Türkiye İstatistik Kurumu, Iraq Turkey Business Directory <http://www.iraqturkey.com/ihracedilenurunler.htm>; DEİK, Dis Ekonomik İlişkileri Konseyi, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/130/Irak%20Ulke%20Bulteni,%20Nisan%202010_TR.pdf